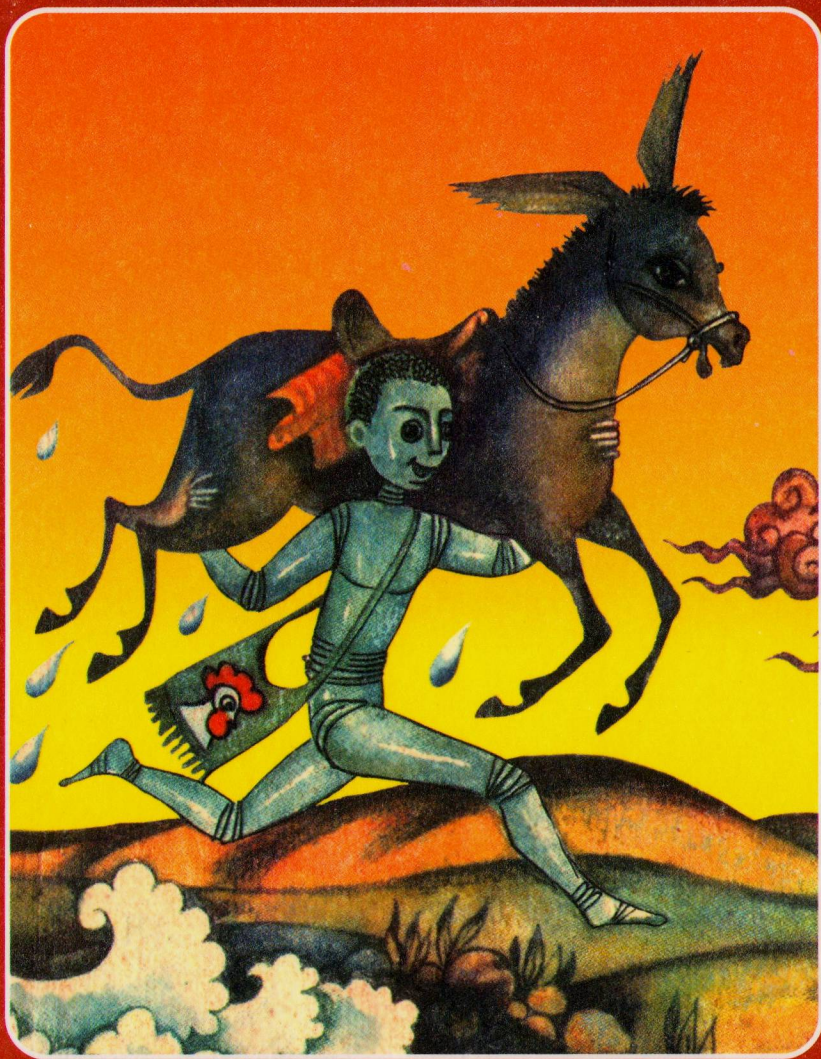

87
A.17

O'smir kutubxonasi

ANVAR OBIDJON

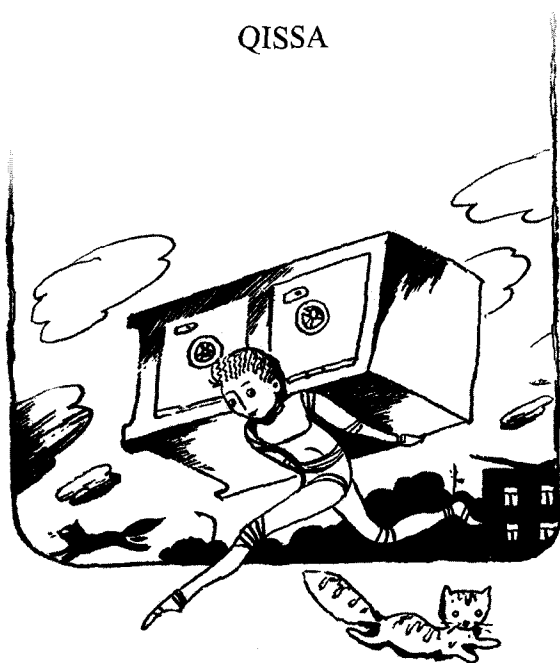
OLTIN YURAKLI AVTOBOLA

O'smir kutubxonasi

ANVAR OBIDJON

OLTIN YURAKLI AVTOBOLA

QISSA

«SHARQ» NASHRIYOT-MATBAA
AKSIYADORLIK KOMPAANIYASI
BOSH TAHRIRIYATI
TOSHKENT – 2019

UO'K 821.512.133

KBK 84 (50)6

A 17

A 17 **Obidjon, Anvar.**

Oltin yurakli Avtobola: Qissa / – T.:
«Sharq», 2019. – 96 b.

Talonchilar to' dasining boshlig'i Bekxo'ja mashhur ixtirochi olim Kamtariyga qasdlashib qolib, uning kishilarga ko'makdosh bo'lishi uchun yaratgan "Avtobola" deb atalmish robotini o'g'irlab ketadi va undan o'zining qora niyatlari yo'lida foydalana boshlaydi. Avtobola birda juda-juda kulgili, birda o'quvchini qattiq hayajonlantiruvchi voqealarni boshdan kechiradi. Orada, Bekxo'janing asrandi o'g'li bilan do'stlashib qoladi va ikkalasi birgalashib, yovuzlikka qarshi isyon ko'tarishadi.

O'zbekiston xalq shoiri Anvar Obidjonning bu qissasi yosh kitobxonlar orasida dovrug' qozona borib, keyinchalik mazkur kitob asosida sahna asari yaratildi, kinofilm suratga olindi.

ISBN 978-9943-26-985-9

UO'K 821.521.133

KBK 84 (50)6

ISBN 978-9943-26-985-9

© A. Obidjon, 2019.

© «Sharq» nashriyot-matbaa aksiyadorlik kompaniyasi Bosh tahririyati, 2019.

2476
Зануова А.У.

SEHRLI SARTAROSHXONA

Ajdodlarimizning donishmandligidan faxrlanib yuruvchi o'qimishli bolalar yaxshi bilishadi – Sherdor madrasasini tiklashga o'n ikki yil, dunyoda qiyosi yo'q Oqsaroyni bitkazishga qariyb chorak asr vaqt sarflangan. Peshtoqiga «Qaychi xola» deb yozib qo'yilgan yog'och do'koncha esa, shahrimizning qoq o'rtasida bir kechadayoq paydo bo'ldi-qoldi.

Xo'sh, nima qipti, dersiz. Gap shundaki, o'sha do'koncha qurilmaganda, ushbu qissa ham bitilmagan bo'lardi.

Xullas, usta Toshmat degan tinib-tinchimagur chol nafaqaga chiqqanidan so'ng uyda uymalanishdan zeri-kib, bolalar uchun alohida sartaroshxona ochdi. Bal-ki bunaqa maxsus sartaroshxona jahonda yakka-yu yagonadir-u, olamshumul yangilik yaratganidan chol-ning o'zi ham bexabar yurgandir.

Sartaroshxona bolalarniki bo'lishiga qaramay, u yerdan na qiy-chuv, na araz-duraz, na yig'i-sig'i eshi-tilar, tabiiyki bu hol o'tkinchilarni taajjubga solar edi. Hatto ilgarilari ustaning qo'lidagi mo'ykesarni temir

yalmog'iz deb o'ylaydigan kenja o'g'lim ham endi miq etmay o'tirib soch oldiradigan bo'ldi.

Buning sababi bor. Usta Toshmat juda ko'p ertaklarni bilar, «Avazxon», «Kuntug'mish», «Go'ro'g'li» singari dostonlarni yoddan aytar, «mish-mish» gaplarga o'xshab ketuvchi sirli voqealarni hayajonli tarzda hikoya qilib berardi. Bunaqa vaqtda bolalardan tortib, mittivoylarni yetaklab kelgan ota-onalargacha navbat kutib zerikmas, ayrimlar soch oldirib bo'lganidan keyin ham usta buvaning so'zi tugashini poylab, ketolmay turishardi.

Buniyam o'sha sataroshdan eshitganman. Bo'lib o'tgan ishlarga oz-moz qo'shib-chatib gapirganmi, Marchello bilan Gabriella ertagiga qiyosan o'zi ichidan to'qiganmi, aniq bir narsa deyishim qiyin. Umuman, buning unchalik ahamiyati ham yo'q. Biz uchun muhimi shuki, bu juda qiziq voqea.

* * *

Shahrimiz o'zining ulug'vorligi bilan emas, ko'rkam va sarishtaligi tufayli og'izga tushgan. Bir-birini shaxmat kataklariday kesib o'tuvchi ravon ko'chalari ulkan chinorlarning tarvaqaylagan shoxlari ostiga ko'milib yotadi. Markazdagi o'rmonsimon bog'ga kirsangiz, yurtimizda o'stiriladigan gullardan istalgan namunani topishingiz mumkin. Bog' yonidan oqib o'tadigan soyning uluqchi suvi saratonda ham tishingizni qaqshatadi. Shahar shimol yoqdan yaydoq dashtga borib taqalsa, g'arbi – tog' etaklariga, sharq tarafi chuchmoma-yu yakkam-dukkan giyohlarga o'sadigan sertosh adirlarga tutashgan. Janubiy qismini esa o'rkachdor yaylovlar, buloqlarga boy chakalakzorlar tashkil etadi.

Adirga yondosh tomondagi chakalakzor tepasidan o'tuvchi soyning shoxobchasi hisoblanmish kichik anhor yoqasida baland tosh devor bilan qurshalgan mo'jzina qo'rg'on bor. Bu qo'rg'on bir davrlarda paxtachi boyning chorbog'i bo'lgan ekan.

Aytishlaricha, paxtachi boy hokimiyat «qizillar» qo'liga o'tgandan keyin bor bisotini tuyalarga ortibdi-yu, to'ng'ich xotini va bolalarini ergashtirib,

uzoq yurtga bosh olib ketibdi. Kenja xotini qattiq shamollashdan betob yotgani sababli olti oylik o'g'li Bekxo'ja bilan shaharda qolibdi. Boyning paxta zavodi, dang'illama uylari, qolgan-qutgan mol-mulki davlat tomonidan musodara qilingan bo'lsa-da, shahar chetidagi kichik chorbog'i kenja xotiniga xatlab berilibdi.

Bekxo'janing onasi savodxon ayol bo'lib, hamma uni Otin bibi deb atardi. Otin bibi o'g'lini bilimdon, tadbirkor, so'zamol qilib tarbiyalay boshladi. Bekxo'ja yoshi yetib maktabga tortilgach, dunyoviy ilmlarni egallashda ham zo'r ishtiyoq ko'rsatib, e'tibor qozondi.

Lekin hayotda tasodif ko'p. Bekxo'ja o'n to'rt yoshga qadam qo'yganida to'satdan shol bo'lib qoldi. Shundan keyin G'ani zargar degan tog'asi uni tarbiyasiga olib, tirikchilikka yarab turar degan maqsadda o'z kasbini o'rgata boshladi. Zehni o'tkir Bekxo'ja to'rt-besh yildayoq zargarlikda tog'asidan ham o'tib ketdi, yasagan taqinchoqlarining ta'rifi butun shaharga yoyildi.

O'g'lining ishlari rivoj topayotganidan Otin bibi qanchalar quvonmasin, baribir ko'nglining bir chekkasi doimo xijil yurardi. Ayniqsa, qarindosh-urug'lari to'y-hashamga aytganida, kelin ko'rdiga borganida mung'ayib qolar edi.

Keyinchalik bir dardi ikki bo'ldi. Bekxo'ja tunlari oldiga keladigan qandaydir shubhali kimsalar bilan gohida sahargacha gurunglashadigan qiliq chiqardi.

Otin bibi sil kasalligidan vafot etgach, shahar chetidagi osoyishta chorbog' Ko'rshapalak laqabli mashhur qulfbuzar to'dasining bosh maslahatxonasiga, paxtachi boy qurdirgan sirli yerto'lalar o'g'irlangan mol saqlanadigan omborlarga aylandi.

Ishlar yurishib turgan bir pallada G'ani zargar yashirincha tilla sotayotib qo'lga tushib qoldi. Qariyaning salgina tildan toyishi butun to'daning fosh etilishi degan gap edi. Shundayin ham bir cho'qib, yetti alanglab yashayotgan Bekxo'ja bu voqeadan so'ng butkul oromini yo'qotdi. Qanday bo'lmasin, G'ani zargarni qamoqdan qutqarib olish lozim edi. Lekin qanday qilib? Qaysi kalit bilan?

Kalitning daragi mutlaqo kutilmagan joydan chiqdi. Bekxo'ja bir kuni yangi gazetlarni apil-tapil ko'zdan kechirayotib sobiq sinfdoshi, endilikda dovrug'dor olim Kamol Kamtariy haqidagi maqolani o'qib qoldi-yu, yarasiga malham topilgandek sevinib ketdi.

– Avvalroq esimga kelmaganini qaranga-a, – deya qo'llarini bir-biriga ishqab qo'ydi u. – Mana, kalitniyam topdik hisob. Endi bahosini insof bilan chamalab ko'raylik.

PISMIQ ZARGAR

Kamol navbatdagi tabriknomani ochib, odatiga ko'ra oldin imzoga ko'z tashladi: «Bekxo'ja». Kim bo'ldi bu? Uzoq o'ylanib o'tirmay, xatni o'qiy boshladi.

«Azizginam Kamol! Texnika fanlari nomzodi unvonini olganing bilan chin yurakdan tabriklayman. Martabang bundan ham ulug' bo'laversin, biz faxrlanib yuraveraylik.

Ko'rishmaganimizgayam ancha bo'ldi. Dam olish kuni qittak fursat topib, biz g'ariblardan hol-ahvol so'rab o'tsang, boshim osmonga yetardi. Harqalay, chorbog'imni unutmagandirsan?

Hozircha xayr. Seni sog'inib kutuvchi:

Bekxo'ja».

Xatni o'qib bo'lib, muallifning kimligi nihoyat yodiga tushdi-yu, lov etib yuziga qon tepdi. Kamol yoshligida dimog'dor Bekxo'ja bilan hech qachon yaqin tutinmagandi. Shunga qaramay, nogiron bo'lib qolgan maktabdoshini kiroyi odamgarchilik yuzasidan yo'qlab qo'yish biron marta esiga kelmaganidan uyalib ketdi, do'ngalak peshanasini kaltabaqay barmoqlariga tiraganicha xayolga cho'mdi...

Kamol muallimlardan kamdan kam tanbeh eshitardi. O'sha kuni tarix o'qituvchisi uni tergab qoldi:

– Oxirgi vaqtlarda susayib ketyapsan. O'z yurtining tarixini bilmaslik... bu endi...

– Bunga matematika bo'lsa bas.

– Sendan so'rayotganim yo'q, Bekxo'ja!

– Hm... xullas, endi yosh bola emassan, Kamol. Muqannani Torobiy bilan adashtirib o'tiribsan-a.

– Qo'yib bersangiz, bu afandim Jaloliddinni Qo'qon xoni bo'lgan deyishdanam toymaydi.

– Bekxo'ja! Jim tur deyapman!

– To'g'ri-da, – baribir tiyilmadi Bekxo'ja. – Kallavaramligini betiga aytib qo'yish kerak.

Endi Kamolning ham sabri tugadi.

– Og'zingni yumib o'tir, sarqit!

Dars tugab, uyga qaytishayotgan chog'da ortdan Bekxo'janing: «Ho', yalangoyoq!» degan tovushi eshitildi. Bu gapning go'yo unga aloqasi yo'qdek, indamay yo'lida davom etayotgan Kamol, «yurak bormi o'zi», deya ikkinchi marta murojaat qilingandan keyin nomus kuchi to'xtab, ortga o'girildi. Bekxo'ja kela solib, hech bir «muqaddima»siz uning ko'kragiga kalla qo'ydi. Kutilmagan zarbadan yumalab tushgan Kamol o'zini o'nglab ulgurmay, Bekxo'ja uning ustiga minib olib, ayovsiz do'pposlay ketdi...

Oynavand ayvon ichida zirillab yurgan chumakari «chars-churs» qilganicha o'zini u derazadan bu derazaga ura boshladi.

– Kallavaram deb anavini aytsa bo'ladi, – qo'lidagi xatni biqqi kursi yonidagi tokchaga qo'yarkan, ariga tikilib miyig'ida jilmaydi Kamol. – Qaytay desa, o'zi kelgan yo'lni o'zi topolmay sarson.

* * *

Bekxo'janing tap-taqir boshga sholchado'ppi kiygan shaxsiy xizmatchisi dasturxonni bir zumda tansiq ne'matlarga to'ldirib tashladi. Sobiq sinfdoshlarning suhbatı tezda qizib ketdi.

Zargarning mehmonxonasi aralash mollar do'konini eslatardi. Eshikning chap biqinida tizilgan past-baland naqshindor javonlar tokchasidagi chinni-yu billur, kumush-u tilla idish-buyumlar marjondor qandil nurini qaytarib, ko'zni qamashtirayotgandi. Oyoq ostiga to'shlagan momiq turkman gilamlarining eng chiroylisi to'ridagi devorni yoppa egallab turar, uning u yer-bu yeriga qadimiy qurol-yarog'lar did bilan ilib qo'yilgandi. Eshikning qarshi tomonidagi baxmal pardali derazalarda bo'ychan xitoyi ko'zalar. Poygakdagi yog'och taxmon esa kitoblar bilan liq to'la. Ularning talay qismi «noyob»lardan ekanini Kamol bir qarashdayoq sezib ulgurdi.

O'ho'! Yusuf Xos Hojibdan tortib Spenser-u Geggacha! Hozirgi baldoqfurushlar bilan ham hazillashib bo'lmaydi shekilli?

Hm... pastga ko'ndalang taxlanganlari... Bular eski cha kitoblar bo'lsa kerak.

Kamol zeb-hashamlarni alohida diqqat bilan ko'zdan kechirayotganini sezib, Bekxo'janing ko'kragi kerildi.

– Bular shunchaki yupanchga o‘xshagan narsalar, – deya mag‘rur qo‘l siltab qo‘ydi u. – To‘rt muchang sog‘ ekan, o‘ttiz yoshda el og‘ziga tushding. Men kandikka biqinvolib, sirg‘a-uzuk «kashf» qilib yotibman.

«To‘rt muchang sog‘...» degan gapning tagida, «agar nogiron bo‘masam, dovrug‘ solish nimaligini ko‘rsatib qo‘yardim», qabilidagi ta‘na yashiringanini anglagan Kamol bir lahza o‘ng‘aysizlanib qoldi.

– Iye, ayollarimizni chiroyli qilib ko‘rsatish mayda ish bo‘ptimi? – mezbonning ko‘nglini ko‘tarishga tirishdi u. – Buniyam jamiyatga nafi katta.

Bekxo‘ja yuzaga kelgan har qanday qulay vaziyatdan ustalik bilan foydalana bilardi. Bu safar ham shunday qildi.

– Odamni juda quvontirib yubording, – dedi u ortidagi javonga uzalغانicha g‘aladonni tortayotib. G‘aladondan duxoba quticha olib, uni Kamolning oldiga surdi. – Gaplarning rost bo‘lsa, jamiyatga yana bir marta foyda keltirishimga to‘sqinlik qilma.

Kamol qutichani qo‘liga olib, asta qopqog‘ini ochdi. Unda bir juft tilla baldoq va yoqut ko‘zli uzuk charaqlab turganini ko‘rib, ikkilangan siyoqda zargarga yuzlandi.

– Xijolatpazlikni yig‘ishtirib qo‘y, azizginam, – arvoh rolida o‘ynayotgan artistdek qat‘iy va dona-dona so‘zladi Bekxo‘ja. – Bular menga dehqonchilikdek gap.

– Axir...

– O‘zingga oro berishga vaqt topmayotgan ekansan, loaqal xotiningga parvo qiptursang yomon bo‘lmasdi.

Bekxo‘ja yosh olimning tartibsiz to‘zg‘ib turgan sochlari, egnidagi odmigina kostumiga istehzoli ko‘z yugurtib chiqqach, «erib turganimda opqolsang-chi», degan ma‘noda kiprik qoqib, muloyim jilmaydi.

Kamol favqulodda o‘tkir did bilan yasalgan taqin-

choqlarni qiziqib ko‘zdan kechirarkan, ora-sira zargarga sinovchan ko‘z tashlab qo‘yar, Bekxo‘ja yuziga samimiy tus berishga urinib, unga jim tikilib turardi.

« – Qanchalar bebaho bo‘lmasin, bu dahmazalar baribir meni butunlay rom qilolmaydi, – derdi go‘yo Kamol. – Saxovatli tabiat menga g‘ayrat va iste‘dod shavqini berdi. Yana nima kerak?».

« – Sho‘ring qursin, shippaksiz Aristotel, – deb javob qilayotganga o‘xshardi Bekxo‘ja. – Bilmaysanki, ayni paytda mislsiz zahmat, bir umr o‘z-o‘zidan qoniqmaslik azobiga mahkum etilgansan».

« – Tabiat menga zehn va idrok berdi, bu bilan olam qalbini tinglay olishdek ulkan saodat in‘om etdi. Yana nima kerak?».

« – Bilmaysanki, ayni paytda o‘sha dardmand olamning dod-faryodlariga parvosiz boqishdek cheksiz halovatdan mahrum qilingansan... Ha, tabiatda adolat bor, tarozining posangisini doim teng ushlaydi. Birovni nimalargadir yolchitgan ekan, shak-shubha yo‘qki, nimadandir kamsitadi ham».

« – Shaxsan men na kecha, na bugun biron-bir narsadan kamsitilganimni sezmaganiman».

« – Biz g‘ofillar turmushga o‘zimizga o‘ng turgan tomondan qarab o‘rganganmiz. Sen o‘zingga o‘xshagan xayolparastlarning olqishidan sarxushlangan chog‘ingda allaqachon cho‘ntakni qappaytirib ulgurgan uddaburonlar orqandan bearmon mazax qilishayotganini sezmayсан. Mening ahvolim, balki buning aksidir. Lekin nima bo‘lgandayam, ustunlik baribir men tarafda – menda pul bor. Pul kishining hamma nuqsonini yashiradi: nodonni donodan hurmatliroq qiladi, nimjonni polvon ustidan hukmron etadi, sichqonni qoplarga aylantiradi. Bilimda bunaqa imtiyoz

yo‘q, aqalli kamxarjligingniyam begona ko‘zdan berkitolmaydi».

« – Nahotki, kamxarjlikni nuqson deb o‘ylasang?»

« – Har holda, u fazilat ham emas. Shunday ekan, kaftingda omonat turgan o‘ljani mahkamroq changalashning payida bo‘l. Tirikchilik bozori shunchalar urto‘polonki, qo‘ldan tushirgan narsangni qaytib topolmaysan. Ol, olaver, birinchisi odatda qiyinroq bo‘ladi, keyin binoyidek ko‘nikib ketasan...».

Hatto raqiblar iste‘dodini ham tan olib, qadrlab o‘rgangan Kamol ustasi farang zargarning mahoratiga tahsin o‘qigandek hayratomuz bosh tebratib, qutichaning qopqog‘ini yopdi. Uni stol chetiga qo‘yarkan, nima deyishni bilmay, biroz paysallanib qoldi. Chamas, o‘ta saxovatpesha mezbonning qo‘lini dilga og‘ir botmaydiganroq tarzda qaytarish chorasini izlar, durustroq bahona esa hadeganda kallasiga kelmayotgan edi.

SOVG‘A KO‘LANKASIDAGI JODU

Garchi Bekxo‘ja xotirjam ko‘rinsa-da, aslida nigo-hini o‘qdek qadab, Kamolning qiyofasidagi har bir o‘zgarishni ziyrak kuzatib o‘tirardi. Uning ingichka qoshiga rangdosh tim qora ko‘zlari qadimiy sharqona suratlardagidek qiyiq va jozibali edi. Bir qarashda bu ko‘zlar egasi biron-bir kimsaga ozor yetkazishi mumkin emasdek tuyulardi.

– Dehqonchiligim ko‘nglingga o‘tirmadi shekilli? – deya qisqa jimlikni buzib, afsusnamo ohangda gap tashladi Bekxo‘ja.

– Aksincha... – bu gal ham uning ko‘nglini ko‘tarishga tirishdi Kamol. – Qo‘ling gul ekan, tan berdim.

– Senki tan bergan ekansan, endi kelin haqida gap-so‘z yo‘q...

– Ming attang! – kulimsirab boqdi Kamol. – Xotinim bu masalada juda qoloq. Zeb-ziynat desang, qirq qadam naryoqdan aylanib o‘tadi. Yurist xalqi ham oddiy, ham jiddiy bo‘lishi kerakmish.

Bekxo‘ja uning oilaviy tomoni haqida hech narsa bilmaydigandek, o‘zini taajjublanganga soldi.

– Yurist? Anavini qarab qo‘y!

– U tirrancha... shahar prokurori hozir.

– Yo‘g‘-e, nimalar deyapsan! Bundan chiqdiki, tog‘amni ishiyam...

Bekxo‘ja beixtiyor o‘rinsiz gap aytib yuborgandek, tilini tishladi. Kamol unga hushyor tortib qaradi.

– Tog‘ang?

– Bema‘ni odatim bor-da, – o‘zini koyigan bo‘ldi Bekxo‘ja. – Ko‘ngilga yaqin kishim bilan gaplashsam, tilimni tiyolmay qolaman.

– Hartugur... nima gap o‘zi?

– Shu desang, menga ota yo‘llik bo‘lib qolgan tog‘am qamoqda yotibdi. Arzimagan ishga.

Kamolning yuragi nimadandir bezillab, Zargarga tiyraklanib boqdi.

– Agar... chindanam arzimagan ish bo‘lsa...

– Senga o‘xshagan donolar hozir tanqisroq, – deb hasratlandi Bekxo‘ja. – Arziydigani qaysi-yu, arzimaydigani qaysi – buni ortiqcha surishtirib o‘tirishmaydi. Ayniqsa, gap tillaga borib taqaldimi, tamom – ellik gramm pullaganniyam, ellik kilo o‘marganniyam bir xil tayoqda savalashadi. Shu insofdanmi?

Qimmatbaho sovg‘aning zig‘irttak ko‘lankasida ulkan iltimos yashirib yotganini nihoyat anglab yetgan Kamol tuyqus noqulay ahvolga tushdi. Chaynayotgani

bo'g'ziga qadalib, qo'lidagi shingil uzumni qaytarib idishga tashladi.

– Sen aytmoqchisanki... Kechirasan-u, xotiningning ishiga sira aralashmaganman.

– Juda to'g'ri qilasan, – Bekxo'ja kutilmaganda uning gapini ma'qullab, ta'zimnamo bosh qimirlatdi. – Hadeb xotin kishining ishiga suqilaverish – bachkanalik. Ammo... zarur bo'qqolsa...

Zargar etsiz jag'ini silaganicha bir muddat kalovlanib turdi. Keyin Kamolning ko'ziga, «na iloj, umidim bitta sendan», degandek iltijoli boqib, davom etdi:

– Umuman... xotiningga hech narsa dema. Mabodo, taqinchoqlarni qayerdan olganingni surishtirib qolsa, mayli, unda meni to'g'rimda ozgina gapirib berarsan. Gap orasida tog'amning musibatidan azoblanayotganimni qistirib o'tsang, yomon bo'lmasdi.

Kamolning tili tutilib, ensasi qotganicha turib qoldi. Bekxo'ja ichimlik quyilgan qadahni unga uzatayotib, ochiqdan ochiq yalinchoqlikka o'tdi:

– Jon do'stim, yordamingni ayama. O'zim yarimjon odamman. Tog'amsiz yanayam og'ir kunga qolaman. Xudo xayringni bersin.

«Xudo xayringni bersin...» Haliyam o'sha-o'sha Bekxo'ja!

... O'qituvchi o'sha kuni uning javobidan uncha qoniqmadi:

– Mazang yo'q, Bekxo'ja. Bu safarcha «to'rt» qo'yaman.

– Shoshmang! Bitta «besh» qarz qipturing. Mana ko'rasiz, kelasi gal...

– «Besh»niyam o'shanda olaverasan!

– Jo-o-n, domlajon... Xudo xayringizni bersin...

– Iye! Sovet maktabini machit qilvording-ku! «Ikki» senga!

– Shoshmang! Uzr... Bilasiz-ku, ayam kichkinaligimda eskicha o‘qitgan. Til qurg‘ur o‘rganib qolgan bo‘lsa, nima qilay? Ana, hammadan so‘rang, o‘zim xudoga qarshiman. Xohlasangiz, avliyolarni ahmoq deyishim mumkin. Hukumatimiz bor, nimadan qo‘rqaman?

... Ha, bu baribir o‘sha Bekxo‘ja!

Kamol qadahni ixtiyorsiz ravishda qo‘lga oldi-yu, barmoqlari kuya boshlagandek, yana stolga qo‘ydi. Bekxo‘jadagi tullaklikni bolalikdayoq ko‘p marta ko‘rib-kuzatgan Kamol uning surbetlarcha yaltoqlanishidan ortiqcha ranjib o‘tirmadi. Ammo uni oddiy molparastlar safiga qo‘shib, laqillatish uchun eng siyqa va arzon tuzoqdan foydalanayotgani juda alam qildi.

– Demak, bu... xamir uchidan patir ekan-da? – shunday deya, u minnatli sovg‘ani zargarning oldiga tashladi. – Olaqol, og‘ir kuningga yarab qolar.

Himoyasizdek shumshayib ko‘ringan «parranda» bir siltanishdayoq tuzoqni uzib yuborganidan Bekxo‘janing ko‘ngli zil ketdi. Shunday bo‘lsa-da, qiyofasidagi osoyishtalikni saqlab qolishga erishib, xotirjam qosh chimirdi.

– Bo‘pti, unda ochiqchasiga gaplashaylik, – Bekxo‘ja jilla xijolat tortmay, g‘ariblik niqobini yechdi. – Senda aql ko‘p, menda – pul. Ikkalasini birlashtirolsak, juda uzoqqa borardik.

– Falsafangga tushunmadim.

– O‘zingni go‘llikka solma.

Bekxo‘ja fikrini biroz jamlab olmoqchi bo‘ldimi, sixdan tishida kabob sidirib, erinchoqlik bilan chaynashga tushdi.

– Sen iste’dodlisan, – nihoyat luqmani yutib, falsafasini sharhlashga kirishdi u. – Iste’dodli odamning dushmani ko‘p bo‘ladi. Bugungi qarsaklar tez orada orqadan tushadigan tarsaklarga aylanishi turgan gap. Aks holda, mantiq izdan chiqadi.

Bekxo‘ja Kamolning ko‘zlariga bir daqiqa dohiyona tikilib turgach, bir-ikki tamshanib qo‘yib, so‘zida davom etdi:

– Sen intiluvchansan. Intiluvchan bo‘lgandayam – besabrsan, tezkorsan. Yo‘l tekis bo‘lsa, o‘lguningcha yuguraverasan. Afsuski, hayotda to‘siq ko‘p. Ulardan birma-bir oshib o‘tishga bardoshing yetgandayam, ancha narsani yutqazasan: vaqting ketadi – bir, holdan toyasan – ikki, asosiy maqsaddan chalg‘iysan – uch. Lo‘nda qilib aytganda, orzu shohsupasiga eltuvchi pil-lapoyaning oxirgi uch-to‘rt pog‘onasini boy berasan. Ammo qo‘lingda bir tutam pul ko‘rindi deguncha, g‘animlarning homiylarga, to‘siqlar ko‘priklarga aylanadi. Pul shunaqa kuchli narsa. Istasang, o‘sha qudratni senga men beraman. Qulay tomoni shundaki, qarzga emas.

– Birinchidan, hech qanaqa dushmanim yo‘q, – bu safar jahlini yutib, sokin so‘z qotdi Kamol. – Bo‘lgandayam, erkakchasiga kurashgan yaxshi.

Bekxo‘ja gavdasini ortga tashlab, hafsalasi pir bo‘la boshlagandek, shipga bo‘zrayib boqdi, uzun barmoqlarini o‘ynatib, stolni tiriqlatishga tutindi.

Hali, kelib-kelib, senga kuyinib o‘tiribmanmi? Go‘dak ekansan-ku! Qiziq, so‘rg‘iching qaysi cho‘ntagingda turganikin?

Gerdayib o‘tirishini ko‘ring. Pokizaman demoqchimi? O‘lsam, haykal qo‘yishadi, deb o‘ylaydi-da. Kimning go‘ri hashamatliroq bo‘lishini hech kim oldindan aytolmaydi.

Bekxo'ja labini himarib qo'yib, "chirmandasi"ni to'xtatdi.

– Bilaman, halol yigitsan, – endi nodon do'stga achinayotgan alpozda hazin so'zlay boshladi u. – Lekin boshqalar-chi? Bugun sen olmagan pul ertaga birovning qo'liga o'tib, o'zingga qarshi ishlatilishiyam hech gapmas. Pul degan maraz dev kim haq-u, kim nohaqligini surishtirib o'tirmaydi, kimga tobe bo'lsa, o'shanga xizmat qiladi.

– Qora xizmatlarni bajaradi! Ezgulikka devning nima aloqasi bor?

– Nega bo'lmasin? – birdan jonlanib ketdi Bekxo'ja. – Ezgu ishlar qilmoqchi ekansan, bemalol qilaver. Ezgulik dushmanlarini devlaring bilan Sulaymondek yanchib o't, demoqchiman xolos. Bu dunyo shunaqa, g'aflatda qoldirmasang, g'aflatda qolasan.

Bekxo'ja bilan butunlay boshqa-boshqa o'zanlar ekanligiga endi batamom iqror bo'lgan Kamol suhbatni ortiq davom ettirgisi kelmadi. Ketishga shaylanib o'rnidan turarkan, zargarga dimog'dor boqib dedi:

– Pul guldor qog'oz xolos. Ilm-u fan o'tdayam kuymaydi.

Kamol hech bir mulozamatsiz «xayr» deb qo'ygach, salmoqli odimlab eshik tomonga yo'naldi. Ostonadan hatlayotgan damda ortidan Bekxo'janing dag'dag'ador tovushi eshitildi:

– Ilm-u fan yaratgan mo'jizalar pulga sotib olinadi. Pul kuchli!

* * *

Oradan ikki kun o'tgach, Bekxo'janing Supersur laqabli shaxsiy xizmatchisi taqir boshini qashlab xonaga kirib keldi.

2476
Zaynabona A.H.M.

- Chatoq bo‘pti-ku, xo‘jayin.
- Gapni o‘sha «chatoq» deyilgan joyidan boshla.
- Tog‘angiz G‘ani zargarni aytaman-da, – bezrayib gapni chuvaladi xizmatchi.
- Dimlanma, Supersur, – toqatsizlandi Bekxo‘ja, – yorilib ketasan.
- Xullasi kalom, qamoqda yurak o‘ynog‘i tutibdi.
- Bekxo‘ja ovsar xizmatchisining bo‘g‘zidan asosiy gapni sug‘urib olishga oshiqdi:
- O‘libdimi?!
- Tinchibdi chol, – deya pinak buzmasdan barmog‘ini shiqirlatdi Supersur.
- Bu Bekxo‘ja uchun so‘nggi haftalardagi eng quvonchli daqiqa edi. Yengil tortib, kresloga yastandi.
- Menga qo‘shilib aza tutayotganingdan minnatdorman, azizginam Supersur, – qup-quruq ko‘zlariga shunchaki ro‘molcha surtayotib, odob yuzasidan mungliroq ovozda gapirdi u. – Nachora, shaxsan yuqoridagi zotga tog‘amizdek oddiy zargar kerak bo‘pqolgan ekan, sen bilan men o‘rtaga tusholmaymiz.

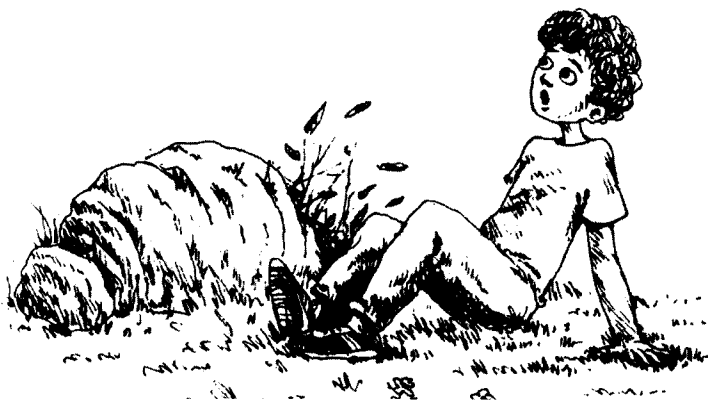
YIGIRMA YILDAN SO‘NG

Bahor havosiga ishonib bo‘lmaydi: ertalab quyosh charaqlab turgan edi, tushdan keyin to‘zon ko‘tarilib, shimol tarafdin qora bulutlar karvoni yopirilib kela boshladi, kechga yaqin yomg‘ir savalab berdi. Shiddatkor tomchilar o‘tgan yilgi juldur yaproqlarni shoxlardan uzib olib, chirpiratganicha yerga chaplar, zahil daraxtlarning batamom yalang‘ochlangan novdalari yangi libos kiyish oldidan yaxshilab cho‘milayotganga o‘xshardi.

Qosh qorayib qolgan paytda Bekxo‘ja zargarning

xilvat chorbog'i yaqiniga taksi avtomashinasi kelib to'xtadi. Uning orqa eshigidan bolishnusxa xalta ko'tarib olgan qomatdor kimsa tushdi-da, junjikkanicha yomg'irpo'shga burkandi. Bu o'sha Ko'rshapalak laqabli talonchi edi. Bundan besh-olti oy ilgari o'n yillik qamoq jazosini o'tab kelib, yana eski hamtovoqlarini topib olgandi.

Taksi qaytib ketgach, Ko'rshapalak anhor ustidagi ko'prik taxtalarini mayishtiradigan darajada vazmin qadam tashlab, ko'hna qayrag'ochlar og'ushidagi g'ishtin uy tomonga yurdi. Anhorning zaxi urib, ikki yondagi tosh devorchasini po'panak bosa boshlagan zinapoyadan ko'tarilib, ayvonchanning panasiga suqildi. Qo'lini endigina qo'ng'iroq tugmasiga cho'zgan chog'da zarang eshik tovushsiz ochilib, olti yoshlar chamasidagi chaqmoqko'z bola iltifotsizlik bilan uni ichkariga imladi:

- Kiraver, egriburun. Kelayotganingni derazadan ko'rib turuvdim.

Ko'rshapalak dahlizga kirib, shlapasi bilan yomg'irpo'shini qoziqqa ildi. Keyin bolaning yelkasiga do'stona qoqib, bo'rinamo tirjaydi.

Ishtahalari joyidami, janob tayyorxo‘r?

O‘zing tayyorxo‘r? – mushtini tugib, jirrakilik bilan o‘shqirdi bola. – Nima opkelding menga?

– Biz va‘dasida turadigan mardlardanmiz, Xoldorvoy, – Ko‘rshapalak kostumining ichki cho‘ntagidan o‘yinchoq to‘pponcha chiqarib, bolaga uzatdi. – Manavi duranduletni to‘pponcha deydilar.

Quv bolakay sevinganini sezdirmaslikka tirishib, qovoq uyganicha to‘pponchani qo‘liga oldi. Keyin uni Ko‘rshapalakning qiyshiq burniga to‘g‘rilab turib, tepkini bosdi. Kuchala toshli to‘pponcha og‘zidan uchqun sachratib, tirillay ketdi.

– Yaxshisini topibsan, egriburun, – sovg‘a uchun o‘ziga xos tarzda minnatdorchilik bildirdi Xoldor. – To‘pponchasiz kelganingda, kallangni uzvolardim.

Shu payt ichkaridan biyobonsifat kallasiga sholchado‘ppi qo‘ndirgan Supersur chiqib keldi.

– Xo‘jayin seni kutib o‘tiribdi, – Ko‘rshapalacka tosrayganicha qo‘l uzatarkan, salom-aliksiz maqsadga o‘tdi u. – Kir tezroq.

Ko‘rshapalak skafandr kiygan g‘avvosdek lapanglaganicha ichkariga qarab odimladi. Sholcha-poyandozni tepalab borib, cho‘ziq xona oxiridagi qora charm qoplangan eshikni qo‘pollik bilan o‘ziga tortdi.

Bekxo‘ja zargar velosiped g‘ildiraklari orasiga o‘rnatilgan biqqi kreslosida xona to‘rrog‘idagi elektr o‘choqqa yuzlangan ko‘yi isinib o‘tirardi. Hatto eshik yopilgandan keyin ham miq etmadi.

– Salom berdik, xo‘jayin, – poygakda to‘xtalib, atayin baland ovozda gapirdi Ko‘rshapalak.

Kresloning bo‘ychan suyanchig‘i ortidan arvohlar-nikiga o‘xshash o‘sha tiniq tovush eshitildi:

– Qulog‘im senda, Ko‘rshapalak. Professorning qalb sandig‘idan biron narsa o‘mardingmi?

Ko'rshapalak stolga yaqin borib, qo'lidagi xaltani ichimlik to'latilgan grafinning yoniga qo'ydi.

– Keragidan ko'proq eplashtirganga o'xshaymiz, xo'jayin.

Zargar g'ildiraklarni qo'li bilan harakatga keltirib, stol tarafga o'girildi, Ko'rshapalakra muloyim nigoh tashlab, qarshisidagi o'rindiqqa o'tirishga ishora qildi.

– Rostini aytsam, azizginam, bu sandiqqa sendagi kalitlar tushmasmikin deb qo'rqqandim, – dedi u mamnun qiyofada.

Ko'rshapalak xaltani ochib, radio muxbirining reportyorini eslatuvchi g'ilofli magnitofonni oldi.

– Mahmadanaroq bir yigitim bor, – magnitofonni sozlayotib, izoh berdi Ko'rshapalak. – Radiodan yuborilgan muxbirman deb, professorni rosa vaysatibdi.

Bekxo'janing istarasiga raxna solib turuvchi qonsiz yuzida kuldargich o'ynadi.

– Ofarin, Ko'rshapalak! Kamol Kamtariyning beba-ho ma'ruzasini nihoyat tekinga tinglaydigan bo'libmiz.

Ko'rshapalak labiga sigaret qistirib tutatdi-da, magnitofon murvatini buradi. Dastavval soxta muxbirning sayroqi ovozi eshitildi.

MUXBIR: Muhtaram ustoz, keyingi maqolalar-ingizdan birida qandaydir avtoodam yasayotganingizga shama qilib o'tgandingiz. Qisqa vaqt ichida radio shina-vandalaridan yuzlab xat oldik – avtoodamga bo'lgan qiziqish ortib bormoqda. Agar sir bo'lmasa, shu ixtiro haqida batafsilroq so'zlab bersangiz.

PROFESSOR: Avvalo shuni aytib o'tishim kerak-ki, bu temirtan fikran barkamol avtoodam emas, balki jamiyat oldidagi burchini hali chuqur his qila olmaydigan kibernetik Avtobola xolos. Uning mustaqil fikr-lay olish qobiliyati birmuncha chegaralangan, unga

muntazam ravishda yo‘l-yo‘riqlar berib turishga to‘g‘ri keladi.

MUXBIR: Radiotinglovchilarimizni temirtanning asosiy xususiyatlari ko‘proq qiziqtiriyapti.

PROFESSOR: Barcha toifadagi kishilarga birdek tushunarli bo‘lishi uchun bu haqda soddaroq qilib gapira qolay. Avtobolani yasas ekanman, inson organizmidan iloji boricha aniq nusxa ko‘chirishga harakat qildim. Uning kalla qismiga joylashtirilgan mikrosxema tuzilish jihatidan odamzodning miya to‘qimasiga judayam o‘xshab ketadi. Bu to‘qima sharofati bilan u ko‘radi, eshitadi, gapiradi, idrok etadi, aniq maqsadga bo‘ysungan holda harakat qiladi... Charchaydi ham. Shu tufayli, maxsus tugmachani bosib, uni kamida olti-yetti soat uyquga yotqizish lozim bo‘ladi. Aks holda, uning miya to‘qimasi uzog‘i bilan o‘ttiz besh soatdan keyin butunlay ishdan chiqishi mumkin.

MUXBIR: Uyqusizlikka kelganda, Avtobola o‘t o‘chiruvchilardan chidamliroq ko‘rinadi.

PROFESSOR: Juda o‘rinli hazil... Gapda davom etadigan bo‘lsak, xuddi biz bilan sizdagi kabi Avtobolada ham yurak-qon tomir tizimi bor. Faqat uning tomirlaridan qon o‘rniga elektr zaryadi oqadi. Pozitron miyadan tinimsiz ravishda kelib turadigan signallar buyrug‘iga itoat etuvchi bu tizim o‘ta mustahkam, ayni paytda, nihoyatda elastik gavda va bag‘oyat sezgir paylarga ega bo‘lgan Avtobolaning eng nozik ishini ham bejirim uddalay olishini ta‘minlaydi. Masalan, u piyolaga limmolim to‘ldirilgan suvning biron tomchisini to‘kmay egasiga olib borishi, bozordan narsalar xarid qilib kelishi mumkin. Faqat uni o‘n besh puddan ortiq yuk ko‘tarishga majbur qilmasangiz bas.

MUXBIR: Tasanno deyish kerak! Bolasi tushmagur durustgina pahlavon ekan.

PROFESSOR: Buning ustiga, yuguroq ham. Qaysi joyda qanday tezlikda yurgan ma'qulligini, sharoitga qarab, Avtobolaning o'zi tanlaydi. Eng tiqilinch joylarda ham u hech kimga xalaqit bermay yura oladi. Lekin qulay imkoniyat tug'ildi deguncha, agar shoshilish juda zarur bo'lsa, hatto sirtlonni dog'da qoldiradi. Uning maksimal tezligi soatiga bir yuz yetmish kilometr.

MUXBIR: O, naqadar g'aroyib tilsimot! Ishonchimiz komilki, payti kelib, hamshaharlarimiz bu noyob bolakayni bozor yoki xiyobonda uchratish sharafiga muyassar bo'lishadi. Hurmatli professor, balki o'sha kun yaqindir?

PROFESSOR: Unchalar uzoq emas. Avtobola deyarli tayyor. «Yettinchi sayyora» firmasiga berilgan buyurtmamning bajarilishini kutib turibman. Bu firma uzoq yillarga chidamli bo'lgan oltin g'illofli akkumulator, ya'ni oltin yurakni yasab bersayoq, Avtobolamiz oyoqqa turadi. Keyin, pedagogchasiga aytganda, unga kundalik muomalada kerak bo'ladigan so'zlarni yodlatish, ongiga insoniy xulq-atvorni singdirish qoladi xolos...

Ko'rshapalak magnitofonni o'chirib, sigaret tutunini erkatoylarcha shippga puflladi.

– Tadbirkorlikda tenging yo'q, azizginam! – sigaret tutunidan ko'ngli behuzur bo'layotganligini sezdirmaslikka tirishib, burnini siypalaganicha maqtov yog'dirdi Zargar. – Demak, oltin yurakcha bitsayoq...

Akkumulator bir haftada tayyor bo'ladi, – xo'jayinning gapini bo'ldi Ko'rshapalak. – Muxbirim «Yettinchi sayyora» firmasigayam borib, qalbaki reportaj vozdi. Muxbirlilik guvoohnomasini o'zim yasab berdim.

Bekxo'ja xizmatchisiga qoniqish bilan ko'z qadadi. Qo'l ostidagi yugurdaklari o'sha takabbur professorni ham, firmadagi «kallador zot»larni ham boplab laqillatishgani va nihoyat badbo'y sigaretning kuldonga ezig'ilanayotgani uning diliga bab-baravar huzur bag'ishladi.

– Amir Temurning qarorgohida o'tiribman-u, gap Damashqni ship-shiydam etish ustida ketyapti deb faraz qil. Demoqchimanki, bu ishga jiddiy qarab, pishiq reja tuzvolishimiz kerak.

Ko'rshapalak shunday gap bo'lishini oldindan bilgan shekilli, ortiqcha mulohaza qilib o'tirmay, darhol fikr bildirishga kirishdi:

– Muxbirimni «Yettinchi sayyora»ga bejiz yuborganim yo'q, – dedi u. – Avtobola bilan akkumulatorni bir vaqtda, lekin alohida-alohida o'g'irlagan ma'qul. Shunaqa qilmasak, professor bolaning tarbiyasini buzib qo'yishiyam mumkin. To'g'rimi?

Bekxo'ja asta bosh irg'adi:

– Muso alayhissalomdek bexato karomat qilyapsan, Ko'rshapalak. Gapiraver.

Fikri xo'jayinga ma'qul tushayotganidan taltaygan Ko'rshapalak o'zini yanada erkin tutib, qo'ynidan yarqiroq pichog'ini sug'urdi-da, shisha likopdagi olmalardan birini olib, archa boshladi.

– Akkumulatorning qayerdaligi aniq, – endi ancha bosqlik bilan gapirdi u. – O'sha narsa qachon tayyor bo'lishiniyam bilamiz. Bu ishni yigitlarim mensiz ham boplashadi. Avtobolani o'zimga qo'yib berasiz.

Ko'rshapalak so'qir chap ko'zini qisganicha ishtiyoq bilan olma archishda davom etarkan, lablarini chapillatib, Bekxo'jaga suzilib boqdi. Chamasi, uning gapi tugagan edi.

– Menga qolsa, kuchni aksincha taqsimlardim, – yoqut ko‘zli uzuk chaqna b turgan barmog‘ini Ko‘rshapalakka niqtadi Bekxo‘ja. – Bu dunyoparast odamlar ikki pudli temir boladan ko‘ra ikki gramm oltinni hushyorroq qo‘riqlashadi.

Ko‘rshapalak olmaning bo‘lagini pichoq uchiga ilib, ishtaha bilan lunjiga tiqarkan, grafinga suqlanib qarab qo‘ydi.

– Tushundim, xo‘jayin, – dedi u vishillab kavshanib. – Bundan chiqdiki, akkumulatorni o‘zim eplashtirishim kerak. Yigitlarim Avtobolani «telpak» qilishadi-yu, bir yo‘la professorniyam...

U aytilmagan gapni harakat orqali ifodalab, qo‘lidagi pichoqni xona burchagidagi yog‘och haykalga otdi. Pichoq o‘rta asr kamonchisi qiyofasidagi haykalning qoq peshanasiga borib sanchildi. Bekxo‘ja tahqirlangan «kamonchi»ga zimdan ko‘z tashlab qo‘yib, yana Ko‘rshapalakka yuzlandi.

– Olimlarni o‘ldirib bo‘lmaydi, Ko‘rshapalak, – dedi u buyruq ohangida. – Ular jamiyatga katta foyda keltirishadi. O‘zimiz ham o‘sha jamiyatning bir bo‘lagimiz. Masalan, Kamol Kamtariy bo‘lmaganda, sen bilan menga kim Avtobola yasab berardi? Kallakesar Supersurmi?

Olma bekorga archilmaganini fahmlagan Zargar grafni qopqog‘ini ochib, stol ustidagi qadahlardan biriga ichimlik quydi. Ko‘rshapalak gapga og‘iz juftlarkan, qadahdagi suyuqlik salmog‘ini sog‘ ko‘zida chamalab olishga ulgurdi.

– Professor parrak bo‘lmasa, ishning loyqasi chiqadi, – deya u qing‘ir burnini jiyirdi. – Muxbir bo‘lib borgan yigitim unga tanilib qoldi. Izquvarlar uchun kalavanning uchi bu.

Manavi gapingda jon bor, – deb ma'qulladi Zarqar. Uni gumdon qilishing kerak.

Ko'rshapalak boshliqqa so'zini o'tkaza olganidan quvonib, tirjayganicha qadahga panja urdi-yu, «ha, muxbirni gumdon qilishing kerak bo'ladi», degan «izoh»ni eshitib, yana gezardi.

– Jang qurbonsiz bo'lmaydi, – qat'iy ta'kidladi Bekxo'ja. – O'sha mahmadona yigitingga behad achinib turibman. Ammo ming afsuski, professor Kamol Kamtariy bilan o'zimning alohida hisob-kitoblarim bor. Men uni ruhan o'ldiraman. Ru-u-han! – So'ng qo'shib qo'ydi. – Qani, professorning sog'lig'iga qo'lingdagini ko'tarvor-chi.

TOG'DAGI FOJIA

Shahar jinoyat qidiruv bo'limi boshlig'i mayor Ahmedov tezkor guruh a'zolari bilan professor Kamol Kamtariyning hovlisiga qadam qo'yiboq, allaqanday g'ayritabiiy sukunatni his etdi-yu, birdan yuragi uvishdi. Ular qulflanmagan eshikdan oynavand ayvonga kirishib, professorning uy xizmatchisi qo'l-oyog'i arqon bilan chandilgan, ko'ziga latta bog'lanib, og'ziga sochiq tiqilgan holda yotganini ko'rdilar. Professorni ham xonasidan xuddi shunday ahvolda topishdi. Qotillik ro'y bermagani mayorni biroz taajjublantirdi, ayni paytda, ko'ngli yengil tortdi.

– Yaramaslar! – uni bo'shatishgach, arqon izidan momataloq bo'lib, uvishib qolgan bilaklarini uqalarkan, g'udrandi professor. – Avtobola kimga kerak bo'p qoldiykin? Buning ustiga, akkumulatoriyam yo'q.

– Hamma gap shunda-da, hurmatli professor, – xonani sinchiklab ko'zdan kechirayotgan ekspertlarning

nozik va diqqinapas ishini zimdan kuzatib turib gapirdi mayor. – «Yettinchi sayyora» firmasidagi akkumulator bugun tunda o'g'irlab ketilgan. Buni ertalab bilishibdi. Agar shuni xabar qilishmaganda, men... biz uyingizga kelmagan, siz hali-veri arqondan bo'shatilmagan bo'lardingiz.

Tuni bilan polda yotib, suyak-suyaklari zirqirayotgan Kamol Kamtariy divanga yastanarkan, rohatdan ko'zlari yumilib ketdi. Mayor Ahmedov stullardan birini olib, professorga yaqinroq joyga qo'ydi.

– Avtobola haqida, mabodo, biron kishiga batafsilroq gapirib bermaganmidingiz? – stulga o'tirayotib so'radi u.

– Gapirib berganman, – negadir aftini burishtirdi professor. – Radio muxbiriga.

Mayorning qiyofasida xiyol jonlanish aks etgandek bo'ldi.

– Har holda, muxbir bilan bir gaplashib ko'rishim kerak. Malol kelmasa, uning familiyasini...

– Hojati yo'q, – qo'lini undov belgisidek ko'tarib, gapni bo'ldi professor. – O'sha muxbir kecha men bilan telefonda bog'lanib, bor-yo'g'i bir necha minutga qabul qilishimni so'radi. Jurnalist xalqidan qochib qutulishning iloji yo'qligini bilganim uchun, vaqt kech bo'lib qolganiga qaramay, rozilik berdim.

Hayot tasodiflari qozonida qaynab, ne-ne chigalliklar bilan olisha-olisha soch oqartirgan tajribali mayor bu qabulning oqibati qanday tugaganini allaqachon anglab yetgan bo'lsa-da, voqea qay tarzda yuz berganini aniq bilib olish maqsadida professorning og'ziga tikilgan ko'yi turaverdi.

– Muxbir desangiz, xonamga kiriboq, iljayganicha menga qurol o'qtaldi, – gapida davom etdi professor. –

Keyin yelkamdan turtib, «marhamat qilib devorga o'girilib tursalar», dedi. Na iloj, aytganini qildim. Sheriklari kirib kelishib, avval ko'zimni boylashdi...

Kamol Kamtariy qolganini o'zingiz ko'rdingiz, degandek do'rdoq labini jimirib qo'yib, yana asta ko'z yumdi.

– Avtobola to'g'risida ancha-muncha narsalardan xabardorman, – professorning rohatini buzishga majbur bo'layotganidan xijolat tortibroq gapirdi mayor. – Mumkin bo'lsa, ayting-chi, uni yasashdan asosiy maqsadingiz nima edi?

– Yolg'izlik balosidan qutulish, – ko'zlarini ochmasdan, uyqusirayotgandek g'o'ldirab javob qildi professor...

Kamol Kamtariy uylangandan keyin uzoq vaqtgacha farzand ko'rmadi. Nihoyat, qirq to'rt yoshida xotini o'g'il tug'ib berdi. Professorning nazdida ko'p yillardan buyon jussasini to'rt tarafdin qisib turgan uy devorlari birdan kengayib ketgandek, odatda rutubat anqib turadigan xonalar daf'atan charog'onlashgandek tuyuldi. Xotini ham chinakam oilaviy baxtni endigina his qilayotganga o'xshar, uning chiroyli ko'zlaridagi o'ng'aysizlanishga o'xshash soya butunlay yo'qolib, endilikda onalik faxri porpirab turadigan bo'ldi.

Afsuski, bu quvonch uzoqqa cho'zilmadi. Oradan ko'p fursat o'tmay, professor bir vaqtning o'zida o'g'lidan ham, xotinidan ham judo bo'ldi.

O'sha mudhish kunni eslay boshlasa, daqiqa sayin taranglashib borayotgan asab tomirlarining setor simlaridek birin-ketin tarsillab uzilayotganini his qiladi. Hozir ham ana shu azobdan uning bo'yin tomirlari tortishib, divanga tobora chuqurroq cho'kib borayotgandi.

Tog' oralig'iga joylashgan so'lim va bahavo Xo'jamozor qishlog'i shaharliklarning sevimli sayilgohi hisoblanardi. Kamol Kamtariy Navro'z bayramida oila a'zolari bilan birga o'sha yoqqa lola sayliga jo'nadi. Bu uning o'n to'rt oylik o'g'li endigina tetapoya yura boshlagan, «dada», «aya» degan so'zlarga tili kelishib qolgan paytlar edi. Ular Xo'jamozorda ilgaritdan tanish bo'lgan objuvozchi cholning uyiga qo'nishdi. Objuvozchining xonadoni qishloqdan ancha chetda joylashgan bo'lib, bu yer sokin va pokizaligi bilan ajralib turardi.

Professorning o'sha mahalda ishi juda tig'iz edi. Ikki kundan keyin mashinamni yuborarman, deb kechqurunoq shaharga qaytib ketdi.

Ertasi kuni tunda qattiq jala quydi. Tong pallasi shofyori hovliqqanicha kelib, «Xo'jamozorni sel bosganmish», deb qoldi. Professor zudlik bilan mashinaga o'tirib, tog'ga jo'nadi...

Oradan uch kun o'tgach, xotiningin jasadini Xo'jamozor qishlog'idan ancha olisdagi yoyilmadan topildi. Garchi o'g'lining murdasi biron-bir joydan chiqmagan bo'lsa-da, uning tirik qolganiga umid qilish uchun asos yo'q edi...

Kamol Kamtariy erinchoqlik bilan ko'zini ochib, mayor Ahmedovga bir lahza xazin tikilib turdi. So'ngra g'amgin tovushda dedi:

– Men o'zimga eng pahlavon, eng ishchan, eng itoatkor o'g'il yasab olmoqchi edim. Sel u yoqda tursin, uni hatto o'q ham halok qila olmasdi. Afsuski, taqdir menga shuniyam ko'p ko'rdi.

Mayorni shu topda boshqa bir narsa ko'proq tashvishga solayotgandi. Avtobolani nima uchun o'g'irlashdi? Undan qanday maqsadda foydalanishmoqchi?

Odamlar epaqaga kela boshlagan bir paytda, nahot endi temir qalloblar paydo bo'lsa?

Ishlarini tugatgan ekspertlar tashqariga chiqib bori-shayotgan damda mayor ham o'rnidan turib, ketishga chog'landi. Kamol Kamtariy haddan ziyod charchagan bo'lishiga qaramay, mehmonni kuzatib qo'yish uchun odob yuzasidan joyidan qo'zg'aldi. Ular yonma-yon odimlaganicha tashqi eshikka yaqinlashishgan chog'da mayor to'xtalib, professorga o'girildi:

– Haligi soxta muxbirning tashqi qiyofasini surishtirmayotganim qiziq tuyulmayaptimi?

– Har kimning o'z ish uslubi bor, – mayorning ko'ngliga botmaydigan gap aytishga harakat qildi professor.

Mayor esa o'z savoliga o'zi javob berdi:

– Surishtirmayotganimning boisi shundaki, siz bilan ikki marta yuzma-yuz uchrashgan o'sha tovlamachi boshlig'i uchun vazifasini bajarib bo'ldi. Ertami-kech, uning murdasi shahar atrofidagi bironta xandaqdan topilib qolsa, sira ajablanmayman.

Professor, «qaydam, balki chindanam haqdirsiz», degan ma'noda beparvo yelka uchirib qo'ydi.

MUJMAL DARS

Yozga chiqib, Avtobola faqat gaplasha oladigan emas, balki ayrim masalalar ustida odamlar bilan bahslashadigan, shaxsiy mulohazalari asosida mustaqil fikrlaydigan bo'lib qoldi. O'z atrofidagilarga o'xshab u ham takabbur, dag'al va beshafqat edi.

Garchi uni «Temirtak» deb chaqirsa-da, Avtobola bu xonadonda faqat Xoldorni yoqtirardi. Xoldor serzarda va jirradi bo'lishiga qaramay, po'lat jussasi tangabaliqni

eslatuvchi oshnasini nohaq o'kintirmas, qo'pol tabiatli Supersur o'zicha xo'jayinchilik qilib bo'yin cho'zgan vaqtda u doimo Avtobolaning yonini olardi.

Avtobola Bekxo'ja zargarni ham uncha xushlamasdi: uning mujmal gaplarini tinglab o'tirishdan benihoyat toliqib ketar, kalla qismidagi mikrocondensatorlar zirillab qiziy boshlardi. Zargarni u faqatgina Xoldorning dadasi bo'lgani uchungina hurmat qilardi.

Bugun ham kunning birinchi yarmi Avtobola uchun odatdagidek xushchaqchaq o'tdi. Baland devorlar bilan qurshalgan bog'da Xoldor ikkalasi rosa «urush-urush» o'ynashdi. Xoldor uni o'n bir marta yolg'ondakamdan o'ldirgan bo'lsa, Avtobola o'z dushmanini yigirma marta cho'ziltirdi. Afsuski, shunday qiziq o'yin xafagarchilik bilan tugadi. Bu ko'ngilsizlikka Xoldor sababchi bo'lsa-da, so'kishni baribir sho'rlik Avtobola eshitdi.

Voqea bunday bo'ldi. O'yin rosa avjiga chiqqan pallada Xoldor, badnafsligi qo'zib, hali shira yig'ib ulgurmagan kuzgi olmaga kesak ota boshladi. Kecha ham berkinish navbati Avtobolaga kelganda, u olma yeyishni bahona qilib, o'yinni sovitgan edi. Xoldorning yana g'irromlik qilayotganidan jahli chiqqan Avtobola tanasi etik qo'njidek bo'lib qolgan olma daraxtini quchoqlab turib, tag-tugi bilan ko'chirib oldi-da, zardali qiyofada yerga ag'darib otdi.

– Ol, burningdan chiqquncha yeyaver endi!

– Yasha, Temirtak! – xursand bo'pketib, chapak chalib yubordi Xoldor. Keyin olmalarni ochko'zlarcha g'ajishga tushdi.

Shunda halloslaganicha Supersur kelib qoldi-yu, yana og'ziga zo'r berdi:

– Kuching daraxtga yetdimi, otashkurakdan tarqagan? Kallangdagi uskuna ishlaydimi o'zi?

Anavi shalpanquloqning ko‘zi to‘ysin dedim, – o‘zini oqlay boshladi Avtobola. – Berkinish navbati menga kelganda, bu g‘irromchi olmaning tagidan jilmay qoldi.

Supersur esa Xoldorni tergash o‘rniga Avtobolani bo‘ralashda davom etdi.

– Bu bog‘ tunukabosh enangdan qolganmidiki, daraxtlarni bir chekkadan o‘piraversang. He, o‘sha seni o‘ylab topganni...

– Vag‘illama! – olmani kavshab turib Supersurga musht o‘qtaldi Xoldor. – Temirtakni xafa qilsang, kallangni uzvolaman.

Xoldor tushlik qilayotganda Avtobola uning rasm daftari va qalamini olib, o‘zicha allanimalarni chizib o‘tirdi. Xoldor hali o‘qish-yozishni bilmasa ham rasm solishga ishqiboz edi. Bir kuni u raqibiga pichoq o‘qtalib turgan kishining suratini chizgan edi, garchi odamlar haddan ziyod tasqara: jo‘xoripoyadek ingichka, olako‘z, maymoq tarzda tasvirlangan bo‘lsa-da, dadasi uni rosa maqtadi. «Mana bu haqiqiy erkakcha san’at, – degandi u o‘shanda. – Gul bilan bulbulning suratini, mayli, hezalaklar chizib yuraversin».

Ovqatlanib bo‘lgan Xoldor temir o‘rtog‘ining yoniga borib, chizgan suratiga razm soldi-yu, birdan ko‘zlari chaq nab ketdi.

– Vo‘y! Judayam o‘xshatibsan!

So‘ng daftarni Avtoboladan tortib olib, «Egriburunni ko‘rib qo‘y», deya uni hanuz choy ichib o‘tirgan Supersurga uzatdi. Supersur rasm daftarni mensimagan qiyofada qo‘lga olarkan, choy ho‘playotib ko‘z qirida sahifaga qaradi. Shu qaraganicha avvaliga ko‘zlari lo‘q bo‘lib turib qoldi. Keyin piyolani shosha-pisha stolga qo‘yib, suratga diqqat bilan tikildi. Ko‘rshapalak qoyil-

maqom qilib chizilgan edi. Hatto qiyshiq burnining yonidagi kichkina chandig‘i ham e‘tibordan chetda qolmagandi.

– Yo tavba! – hayrat izhor qildi Supersur. – Kallangni paqir deb yursam, balo ekansan-ku!

Shu payt stol yaqinidagi javoncha ustida turgan yo‘qlagichdan Bekxo‘ja zargarning donador tovushi eshitildi: «Nasibangni yutib bo‘ldingmi, Supersur?»

Supersur sertuk tumshug‘ini yo‘qlagich karnayiga yaqinroq olib borib, g‘ingshigandek ovozda javob qildi:

– Shukur, bo‘kmagudekmiz...

– Juda soz, Supersur, – yana tovush keldi yo‘qlagichdan. – Avval xonamga kirib, dasturxonni yig‘ishtirib ol. Keyin Avtobola bilan mashg‘ulot o‘tkazamiz.

– Xo‘p dedik-ku, xo‘jayin.

Birozdan so‘ng Avtobola istar-istamay Zargarning huzuriga kirib bordi.

– Salom, xo‘jayin.

– Keldingmi? – unga do‘stona nazar tashladi Zargar. – Xo‘sh, ahvollar qalay, Avtobola?

Endigina kresloga o‘tirmoqchi bo‘lgan Avtobola Zargarning so‘nggi so‘zini eshitib, beixtiyor to‘xtalib qoldi. Uning ko‘z o‘ngida samimiy jilmayganicha tikilib turgan oqsoch kishining yoqimli chehrasi namoyon bo‘ldi. Lekin bu chehrani qachon, qayerda ko‘rganini eslay olmadi. Faqat, o‘shanda oqsoch kishi ham xuddi ana shu gapni aytgan: «Xo‘sh, ahvollar qalay, Avtobola?» deya uning boshini silab, yelkasiga dangillatib urib qo‘ygandi.

– Bugun xomush ko‘rinasan, azizginam? – Zargar ko‘zi bilan imo qilib, uni o‘tirishga undadi. – O‘g‘lim xafa qilmayaptimi seni?

– Xoldor bilan urishmaymiz, – o‘rindiqqa yasta-

nib javob qildi Avtobola. – Anavi Super meni sal narsagayam so‘kaveradi-da. Bundaylarni akkumulatorsiz qoldirib, o‘ldirish kerak.

Bekxo‘ja zargar qah-qah urib kulib yubordi.

– Bu keksa shallaqui oxiri avtomatlarning ham joniga tega boshlabdi-ku, – dedi u kulgidan zo‘rg‘a tiyilib. Keyin, hozir aytadigan gapi kelgusida unga qimmatga tushishini xayoliga ham keltirmagan holda, qo‘shib qo‘ydi. – Afsuski, o‘zidan kuchsizlarni o‘ldirish mardlikka kirmaydi, azizginam.

Xoldorga qo‘shilib ancha o‘yinqaroq bo‘lib qolgan Avtobola, «gapni cho‘zmay, darsingni tezroq o‘tib qo‘ya qol-da», degandek toqatsizlanib turardi. Buni fahmlagan zargar qiyofasini birdan jiddiylashtirib, barmog‘ida stolni chertgan asno bir zum shipga tikilib turdi.

– Yanglishmasam, o‘tgan darsda biz buyum va uning qadri haqida suhbatlashib, oxiri oqilona bir xulosaga kelgan edik, – deya gapga kirishdi u Avtobolaga yuzlanib. – Xo‘sh, yodingdami o‘sha xulosa?

– Esimda turibdi, – bosh irg‘adi o‘ta noyob xotirali Avtobola. – Siz, «Buyumning qadri – uning narxida», degan edingiz.

– Ofarin, Avtobola! Demak, yo‘lda yotgan temir qoshiqni hatto sayoq it ham hidlamaydi. Ammo o‘sha qoshiqdek tillani deb kap-katta odamlar bir-birlarini bo‘g‘izlashsa, biz bundan zarracha hayratlanmasligimiz kerak ekan. Shundaymi?

– To‘g‘ri, xo‘jayin, – Avtobola Zargarning gapini ma‘qullab, yana bosh irg‘adi. – Chunki, tillaning narxi baland.

Zargar bo‘zrang yuziga tantanavor tus berib, navbatdagi mujmal falsafalari bilan talabasining pozitron miyasini g‘ovlatishga kirishdi.

– Bugun biz pul va odamzodning unga munosabati haqida gaplashamiz, – dedi u. – Odam yer yuzidagi barcha mavjudot singari, asosan, nafsini qondirish bilan ovora bo‘lsa-da, sinchiklab kuzatilganda, unda ba’zi bir afzalliklar mavjudligi ko‘zga tashlanadi. Ya’ni pulni oddiy qog‘ozdan ajrata oladi, pulga mehr qo‘yadi, jamg‘aradi, zarurat tug‘ilganda, qisman xarjlaydi ham. Odamzod aynan shu qobiliyati bilan eshak va cho‘chqadan keskin farq qiladi.

Bekxo‘ja navbatdagi jummalarni fikrida marjondek tizib olish uchun biroz to‘xtalib turdi.

– Nozik tabiatli odamzodning hurmat-e’tiboriga haqli ravishda sazovor bo‘lgan o‘sha pul ikki xil yo‘nalishda harakat qiladi, – deya «dars»ni davom ettirdi Zargar. – Birinchi yo‘nalish, bu – daromad, ikkinchisi – xarajat. Yanayam soddaroq qilib aytadigan bo‘lsak, cho‘ntakka tushgani – daromad, cho‘ntakdan ketgani – xarajat deyiladi. Ba’zi donolar daromadni kirim deb ham aytadi, xarajat esa chiqimdir. Daromad qancha mo‘may bo‘lsa, sarf-xarajat uchun shuncha qulay imkoniyat tug‘iladi. Ammo har qanday holatdayam, xarajatning daromad bilan tenglashib qolishiga zinhor-bazinhor yo‘l qo‘ymaslik kerak. Cho‘ntakdagi xonavayronlik mana shu oddiy qoidani tushunib yetmaslik yoki unga ko‘r-ko‘rona itoat qilmaslikdan boshlanadi. Hamyoni bo‘m-bo‘sh bandada esa na burd qoladi, na obro‘...

Avtobolaga o‘z portretini chizdirishni niyat qilib o‘tirgan Supersur uning darsdan toliqib chiqqanini ko‘rib, bu ishni keyinroqqa surishni ma’qul topdi.

– Kallam qizib ketdi, – keliboq o‘zini karavotga tashladi Avtobola. – Meni uxlatib qo‘y, Supersur. Ozigina bo‘lsayam uxlavolay.

– Senga maza, paqirbosh, – dedi Supersur, gerday-

ganicha kelib, uning ko'kragidagi qopqoq murvatini burarkan, – qizil tugmani bossa – o'lasan, yashilni bossa – tirilasan. Agar men bir o'lsam, akasi, to'qson joyimni bosganingdayam hatto qulog'im qimirlab qo'ymaydi.

U ichida yashil va qizil tugmachasi bo'lgan quticha qopqog'ini ochib, qizilini bosdi, Avtobola shu zahotiyuq uyquga ketdi. Supersur po'lat qopqoqchani yopib, «erkatoyim alla-yo, paqirboshim alla-yo», deb ming'irlaganicha tashqariga qarab yo'naldi.

BIRINCHI AMALIY MASHG'ULOT

Devordagi osma soat tungi uchga zang urgan chog'da uyqu elita boshlagan qorovul chol sergaklanib ko'zini ochdi. Uning qovoqlari qo'rg'oshin osilganday og'irlashib ketgan, boshidagi sarxushlik tarqamay, stulda tebranib o'tirardi. Chol uyqusini qochirish uchun termosdan piyolaga qaynoq choy quyayotgan vaqtda o'zi o'tirgan xonaning yonginasidagi tashqi eshikning qarsillab ochilgani, ichkaridan solingan qulfning sharaqlab yerga tushgani eshitildi. Qorovul hushini yig'ishtirib ulgurmay, boshdan oyoq temir niqob kiygan ajinasifat bir maxluq alanglab xonaga kirdi. Maxluqning yelkasida qiyrixon qilib osilgan ko'k baxmal xalta bo'lib, xaltaning o'rtasiga qip-qizil xo'rozning surati solingandi.

– Damingni chiqarma! – devorda osig'liq turgan miltiqqa qo'l cho'zganicha qotib qolgan qorovulga yaqinlashib, barmog'ini labiga bosdi Avtobola. – Tsh-sh-sh!!!

– La ilaha illolloh, – yelkasini qunishtirib kalima

keltira boshladi chol. – Og‘zingga oshpichoq, ko‘zingga qalampir... Kuf-suf! Daf bo‘l!

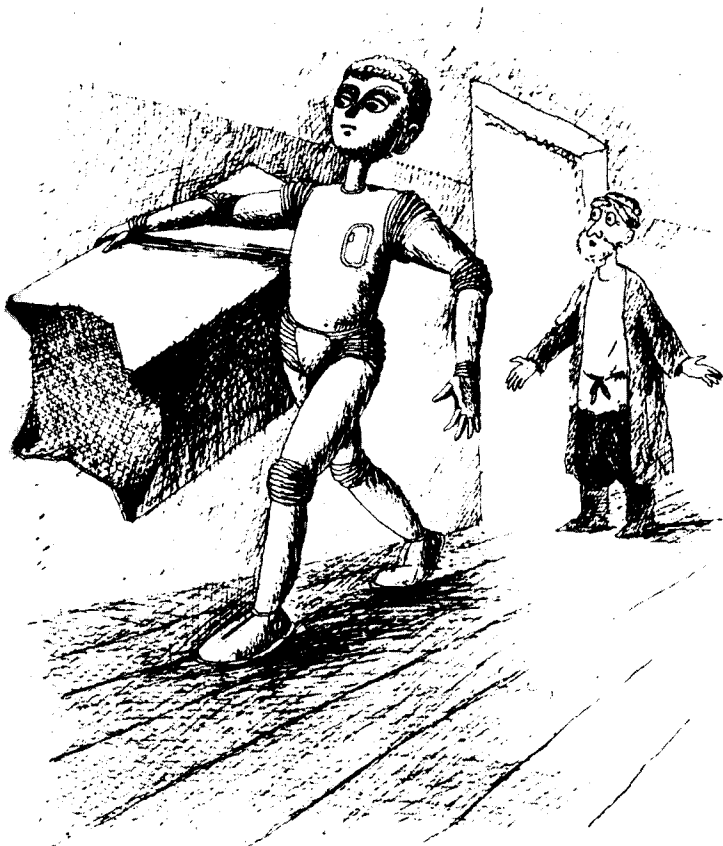
– Oshpichog‘ingdanam qo‘rqmayman, qalampiringdanam, – dedi Avtobola. So‘ng, baquvvat panjalari bilan cholning bo‘g‘zidan ushlab, sudragudek holatda uni koridorga olib chiqdi. Ko‘rshapalak qog‘ozga chizib ko‘rsatgan yo‘llanma bo‘yicha aniq harakat qilib, koridorning o‘ng tarafidagi beshinchi eshik qarshisiga yetganda taqqa to‘xtadi.

– Yaxshilikcha ochib ber, – «kasaba uyushmasi» degan taxtacha qoqilgan eshikni ko‘rsatib, cholga buyurdi u.

– Bu xonaning kaliti egasida, – qo‘rquvdan dir-dir titrab javob qildi chol. – Aldayotgan bo‘lsam, ustimda Xudo turibdi.

Avtobola qora tugmaga o‘xshash ko‘zini g‘ildiratganicha tepaga qaradi, shipda hech narsa ko‘rinmagach, «he yolg‘onchi», deya barmog‘ini saraklatib, cholni ter-gagan bo‘ldi. Keyin, tutqichdan ushlab turib, eshikni shunchaki siltagan edi, qulf turgan joy o‘pirilib, atrofga payraxa sachradi. U qorovulni ichkariga yetaklab kirdida, xonaning to‘risiga olib borib, yuzini devorga o‘girib qo‘ydi. «Damingni chiqarma», deya ogohlantirdi qaytadan.

Avtobola xona burchagida turgan temir javonning yoniga bordi. Bu – devorlari orasiga qum to‘latilmagan oddiy seyflardan edi. U eshikchaga o‘rnatilgan qo‘sh-quloqli buramani ikkala qo‘lida ushlab turib, shaxt bilan orqaga aylantirdi. Seyfning ichida allaqanday temirlar sochilib ketgandek bo‘ldi. So‘ng bamaylixotir eshikchani ochib, xo‘roz gulli xaltadan fonar chiqardi, seyfning ichini yoritdi. Yuqoridagi taxmonda sochilib yotgan, pastkisida esa beli bog‘langan holda taxlab qo‘yilgan pullar turardi.

«Mana, o'sha noyob qog'ozlar! – sevinib o'yladi Avtobola. – Ko'rshapalakning tili bilan aytganda, «Ko'rdingki pul, darrovda yul!»

U xaltachaga dastavval seyfning ustki taxmonidagi pullarni soldi. Pastdagi taxmonda esa pul juda ko'p edi, xaltaga yarmidan ozrog'i sig'di xolos.

Avtobola bir daqiqa o'ylanib qoldi. Keyin xaltadagi pullarni yana joyiga ag'darib, eshikchani berkitdi-da, seyfnı biroz yonboshlatdi, o'zi egilganicha uning tagiga kirdi.

Polni sindirgudek og'ir qadam tovushi tobora

uzoqlashib borayotganini sezib turgan qorovul qo‘rqa-pisa boshini ortga o‘g‘irgan paytda temir ajina ham, paxta tozalash zavodi kasaba uyushmasi ixtiyoridagi seyf ham xonadan g‘oyib bo‘lgandi.

«Yopiray! – anqayib qoldi chol. – Sulaymon payg‘ambarning devi tog‘dan tushganga o‘xshaydi. Oxirzamon yaqin shekilli...»

* * *

...Deraza yonida tamaki burqsitib bedor o‘tirgan Ko‘rshapalak kattakon seyfni orqalab olganicha chorbog‘ga yaqinlashayotgan Avtobolani ko‘rib, kapalagi uchib ketdi. Sapchib o‘rnidan turib, tashqariga chiqqan vaqtda Avtobola allaqachon pillapoyadan ko‘tarila boshlagan edi.

– Qayoqqa o‘rmlayapsan, befarosat? – nima qilarini bilmay potirlab qolgan Ko‘rshapalak Avtobolani bo‘ralashga tushdi. – Nega ko‘tarib kelding bu duranduletini? Mol ekansan-ku!

– Nima qil deysan, egriburun? – seyf ostidan o‘qrayib boqdi Avtobola.

– E-e... manavi tomonga yur, – Ko‘rshapalak nihoyat o‘zini o‘nglab olib, uni chorbog‘ ortidagi xilvat eshik tarafga yetakladi.

Ular seyfni eshik yonidagi omborga qo‘yishgach, boshliqni bu ishdan tezroq xabardor qilishga oshiqqan Ko‘rshapalak lapanglab chiqib ketdi. Birozdan so‘ng ilondek vishillab yana qaytib keldi. Uning ketidan Bekxo‘ja zargar o‘tirgan g‘ildirakli kresloni itarganicha Supersur kirdi.

– Pullar xaltaga sig‘madi, xo‘jayin, – seyfni bu yerga orqalab kelishga majbur bo‘lganligining sababini tushuntirdi Avtobola.

Bir necha ming kishilik zavod ishchilaridan tushadigan badallar ancha yirik bo'lishini Zargar ilgaritdan chamalab qo'ygandi-yu, lekin bu pullarning xaltachaga sig'may qoladigan darajada mo'may ekanini tasavvur ham qilma-gandi.

Bekxo'janing birdan kayfiyati ochilgani uning yil-tirayotgan ko'zlaridan yaqqol sezilib turardi. Bu mam-nunlik oyoqlari ostida salmoqdor o'lja yotganidan emas, balki Avtobola topshiriqni kutilganidan afzalroq qilib o'rinlatgani tufayli edi.

– Kasbdoshingga bunaqa angrayib qarama, Ko'r-shapalak, – rohiblardek tavoze bilan so'zladi Zargar. – Qani, daromadni bir hisoblab ko'r-chi.

Ko'rshapalak seyfni inqillagancha zo'rg'a engash-tirib, ichidagi narsalarni ag'dardi. Yerda bir uyum pul va bir necha bog'lam lotereya pattalari qalashib yotardi. Zargar Supersurning yordamida bir bog'lam lotereya pattasini qo'lga olib, Avtobolaga yuzlandi:

– Manavi narsa, azizginam, oddiy nayrangda ishti-rok etuvchilarga tarqatiladigan qadrsiz qog'oz. Adash-masam, men senga haqiqiy pullardan namunalar ko'r-satgan edim. Darsni yaxshi o'zlashtirolmabsan-ku.

– Egriburun bergan chiroq judayam xira yonarkan-da, – bezrayganicha aybni Ko'rshapalakka ag'dardi Avtobola. – Qorong'ida bular ham pulga o'xshab ko'rindi, xo'jayin.

Buni eshitib, Ko'rshapalakning fig'oni falakka chiq-di.

– Duranduletning topgan bahonasini qarang, – sog' ko'zini olaytirib o'shqirdi u. – Fonar xira yonganmish. Yaxshisi, o'zing bironta ustaxonaga borib, ko'zingni tuzattirib kel.

Supersur ham kechagina qarta o'yinida unga ta-

laygina pul yutqazgan jabrdiyda Ko'rshapalakning yonini olishga tirishib, Avtobolaga bo'yin cho'zdi:

– Bu kallami yo mantiqozonmi?

Zargar «bas» degan ma'noda sheriklariga xo'mrayib qo'ygach, Avtobolaga yuzlanib so'radi:

– O'ylaymanki, qorovulni gumdon qilgandirsan?

– Kuchsizlarni o'ldirish mardlikka kirmaydi, xo'jayin, – dars chog'ida eshitgan gapini «muallim»ning o'ziga takrorladi Avtobola. – Yo noto'g'rimi?

Bundan bir necha hafta ilgari bu gapni Avtobolaga shaxsan o'zi aytganini Bekxo'ja ham esladi. O'z falsafasiga o'zi qarshi chiqqudek bo'lsa, talabasining ishonchini birmuncha so'ndirishi mumkinligini payqab, picha kalovlanib qoldi.

– Umuman, sen haqsan, – oz-moz yon bosgan bo'ldi u. – Lekin, shuni unutmaginki, bugun sen ojizligi uchun sichqonni ayasang, ertaga u xo'roz gulli xaltangni ilmatshik qilvoradi. Ojizlar ikki xil bo'ladi, azizginam. Tirikchilik jangida beayov bo'l, g'aflatda qoldirmasang, g'aflatda qolasan.

Zargar so'zini tugatib, xavotirli qiyofada seyfga tikildi. Davlat hisobida turuvchi bu inventarni chorbog'dagi omborda qoldirib bo'lmasdi. Lotereyalarning ham bahridan o'tgan ma'qul edi. U pattalarni qaytadan seyfga solishni, seyfni esa ikki chaqirim naridagi ko'lga cho'ktirib yuborishni buyurdi. Sho'rlik Avtobola o'zi ko'tarib kelgan dahmazani yana orqalashga majbur bo'ldi.

– Cho'talning barakasi qochdi-ku, – Avtobola ketgach, yerda yotgan bir to'p pulga nokaslik bilan ko'z qadadi Supersur. – Aslida, kassani ursayam bo'larkan.

– Kassada signalizatsiya bor, – dedi Zargar. – Qolaversa, ishchilar kecha maoshlarini olib bo'lishgan.

Mening maqsadim otamdan qolgan paxta zavodidan ulushimni tortvolish emas, Avtobola bilan shunchaki amaliy mashg'ulot o'tkazish edi.

Bekxo'ja zargar o'zining tadbirkorligidan faxrlanib, mag'rur ko'krak kerib qo'ydi.

«Eh, Kamol Kamtariy, Kamol Kamtariy! – nima-dandir o'chkor kimsalarga xos qiyofada yupqa, xush-bichim labini zaharxanda burib, xayolga cho'mdi u. – Bir paytlar pullarimning qudratiga shak keltirib, bir umrga tatiydigan xatoga yo'l qo'yding. Men seni o'zing uchun aziz bo'lgan ko'pgina narsalardan bebahra qildim, har qadamda ruhan azob berdim, hayot dasturxoningdan lazzatni birma-bir tortib oldim. Sen tanholik iztiroblaridan qutulish uchun o'zingga temir ovunchoq yasading. Lekin Avtobolang hali ko'z ochishga ulgurmay, seni yana judolik botqog'iga cho'ktirdim. Bundan bir necha yil avval «iste'dodsiz va maishatparast», deb o'z assistentingni vazifasidan chetlatding, ilmiy ishini chippakka chiqarding. Xuddi o'sha iste'dodsiz shogirding Avtobolangni oyoqqa turg'izib berdi, bizga uning nozik sirlarini o'rgatdi. Bularning hammasini men emas, mening pullarim qildi. Mening kuchim – mening pulimda. O'sha pul yordamida, agar xohlasam, seni hatto unvonlaringdan ham benasib qilishim mumkin edi. Ammo buni istamadim. Chunki, raqib qanchalar nomdor bo'lsa, u bilan olishish shuncha gashtli. Men qarshimda ojiz kimsa emas, balki bir vaqtlar ilm-u fanning qudratiga astoydil sajda qilgan, endilikda o'sha qudratni turli unvonlar vositasida o'zida mujassamlashtirgan mashhur Kamol Kamtariy ruhan murdaga aylanishidan zavqlanaman. Sen hozircha o'zingni tetik tutayotgan bo'lsang-da, ingrayotganingni eshitib turibman. Ingra-

yotgan ekansan, demak, pulning bilaklari kuchlilik qilyapti. Ha, pul kuchli!»

OLTIN TUZOQ VA MIKROMAYOQ

Mayor Ahmedov professor bilan ko‘rishib, holahvol so‘rab bo‘lgach, divanga o‘tiriboq asosiy gapga o‘tdi.

– Nega kelganligimni aytmasam ham bilib turgandirsiz, – deya suhbatdoshiga yuzlandi u. – Shahardagi shov-shuvlardan hurmatli professor bexabar qolmagandirlar?

– Xabarim bor, – asta bosh qimirlatdi Kamol Kamtariy. – Hammaning og‘zida – Avtoo‘g‘ri.

– Tasodifan tirik qolgan qorovul chol temir talonchining ishlarini aytib berayotganida Avtobolaning imkoniyatlari haqidagi so‘zlaringiz beixtiyor yodimga tushdi, – professorning ko‘nglini avaylab gapirdi mayor.

Kamol Kamtariy bu talonchilikka go‘yo shaxsan o‘zi rahbarlik qilgandek, gunohkorona bosh egdi.

– Ha, u mening Avtobolam, – dedi chuqur homuza tortib. – Boshqa biron-bir robot bunday puxtamon ish qilishi mumkin ham emas.

Mayor professordan ruxsat so‘rab, sigaret tutatdi. Al-Xorazmiyning devordagi suratiga tikilganicha sigaretni bosib-bosib tortdi-da, suhbatdoshiga qarab dedi:

– O‘sha bezori sizning Avtobolangiz ekanligini bo‘yningizga qo‘yish uchun kelganim yo‘q bu yerga. Sizdan yordam so‘ramoqchiman.

Professor mayorning ko‘zlaridan uning fikrini uqib olishga tirishib, sinchkovlik bilan razm soldi.

– Aytmoqchisizki... avtobezoriga qarshi avtoizquvar yasab...

– Yo‘q, menimcha bu haddan tashqari ko‘p vaqtni oladi, – uning gapini bo‘ldi mayor. – Menga... bizga mikromayoq kerak.

– Nima?

– Oddiy mikromayoq. U iloji boricha ko‘zga tashlanmaydigan, keyin magnitli bo‘lsa devdim. Ana undan so‘ng «Oltin tuzoq» operatsiyasini boshlasak ham bo‘laveradi.

Mayor o‘ylab topgan bu tuzoq juda jo‘n va ishonchli edi – shaharda qadimiy noyob oltin bezaklar ko‘rgazmasini tashkil etish kerak, degan qarorga kelgandi u. Bu ulgurji o‘lja Avtobolani o‘z chig‘irig‘ida o‘ynatayotgan to‘daning e‘tiboridan chetda qolishi mumkin emasdi. Mayorning rejasiga ko‘ra, mikromayoq yirikroq bezaklardan biriga yopishtirib qo‘yilar, so‘ngra, bu chinqarcha uskunadan tinimsiz kelib turadigan signal yordamida talonchining iziga tushish imkoni tug‘ilardi.

– Umuman aytganda, ancha qiziq narsa o‘ylab topibsiz, – dedi professor. – Lekin mikromayoqning nima keragi bor? Avtobolani o‘sha ko‘rgazmaning o‘zida bermalol tutib olishingiz mumkin. Masalan, o‘ta mustahkam qafas yasab...

– Mana shu yerga kelganda izquvar emasligingizni sezdirib qo‘ydingiz, – sigaret kulini qoqayotib gapni ilib ketdi mayor. – Qulfbuzardan ko‘ra, unga buyruq berayotganlar meni... bizni ko‘proq qiziqtiradi. Agar Avtobolani qo‘lga olsak, o‘z boshliqlarining qayerdaligini osongina aytib beradi deb o‘ylaysizmi?

Avtobola bilan ochiqchasiga gaplashish uchun eng avvalo uning ishonchini qozonish lozim edi. Aks holda, uni hech qanday kuch bilan hech narsaga majbur qilib

bo'lmashligini professor yaxshi bilardi. Uning ko'nglini topish, to'g'ri yo'lga solishga esa talay vaqt kerak bo'ladi. Lekin mayor uchun har bir daqiqaga g'animat, u asosiy jinoyatchilarni tezroq qo'lga tushirish haqida o'ylayapti. Nega tezroq? Agar shoshilmasa, butunlay kechikishi mumkin. Uning ishi shunaqa.

Kamol Kamtariy andak sukut saqlab turgach, o'z o'g'lining odobsizligidan xijolatga tushgan otadek iymanib, mayordan so'radi:

– Paxta zavodidan qancha pul o'g'irlanibdi o'zi?

– Hozircha uncha ko'p emas, – «hozircha» degan so'zga alohida urg'u berib gapirdi mayor. – Menimcha, Avtobolani shunchaki sinab ko'rishgan bo'lsa kerak.

– Sinab ko'rishgan?

– Ha, bunga ishonchim komil. Agar zudlik bilan oldi olinmasa, Avtobolangiz... kechirasiz, o'sha temir qaroqchi hali ajabtovur karomatlar ko'rsatishi mumkin... Xullas, mikromayoq qancha tez bitsa, shuncha yaxshi.

Diqqati oshgan professor mayor ketgandan keyin xonada u yoqdan bu yoqqa tinimsiz aylanib yurdi.

Bu qanday gap? Professor Kamol Kamtariy nodir apparatini eng pokiza orzu-umidlar bilan yaratmagan-midi? Nahotki, uning temir bolasi bugun birovlarni muttahamlarcha talayotgan bo'lsa?

Bugun talayapti! Ertaga qotillik qilsa-chi? Unda, keksa olim odamlarga qaysi yuz bilan qaraydi? Men buni istamagandim, uni boshqalar yo'ldan urishdi, deyish bilan o'zini oqlashi mumkinmi?

«Axir sen juda royishli eding-ku! – alam bilan lab tishladi professor. – O'sha kuni ko'zlaring shunaqayam samimiy chaqnagan ediki...»

O'sha kun professorning sirayam yodidan chiqmaydi. «Yettinchi sayyora» firmasiga oltin akkumulator

buyurishdan oldin Avtobolani har ehtimolga qarshi sinab ko'rmqchi bo'ldi – uning «tomirlari»ga o'n ikki voltli elektr tokini yubordi. Xona burchagiga suyab qo'yilgan, kallasi quyi solinib, oyoq-qo'li shalvirab turgan Avtobola asta-sekin qaddini rostladi, boshini o'ng-u so'lga burib, xonadagi buyumlarni, al-Xorazmiyning devordagi portretini diqqat bilan ko'zdan kechirdi va nihoyat Kamol Kamtariyga tikilganicha turib qoldi. Professor unga jilmayib boqarkan: «Xo'sh, ahvollar qalay, Avtobola?» deya uning spiralsimon metallardan mayin qilib yasalgan jingalak sochini siladi, «Bardam bo'l, yana bir necha kun sabr qilishingga to'g'ri keladi», degan mazmunda yelkasiga qoqib qo'ydi.

Avtobolaning barcha qismlari becam-u ko'st ishlayotganiga ishonch hosil qilgan professor kuchsizlantirilgan elektr tokini uzarkan, Avtobolaning qaytadan shalvirab qolganini ko'rib, negadir ko'ngli buzildi – hayotga ilk marta nazar tashlash baxtiga muyassar bo'lgan begunoh go'dakni shu soniyadayoq bo'g'ib o'ldirgandek his etdi o'zini...

Kamol Kamtariy hozir ana shular haqida o'ylarkan, nigohida g'urur va cheksiz beg'uborlik aks etib turuvchi Avtobolaning qiyofasi ko'z o'ngida yana bir bor gavdalandi. Xonada u yoqdan bu yoqqa yurishdan to'xtalib, hozirgina dardchillik yog'ilib turgan nursiz ko'zlarini qattiq yumganicha, joyida qotib qoldi. Shu turishda o'zicha ma'yus shivirladi:

– Seni nima qilib qo'yishdi, bolaginam!

O'Q O'TMAS TALONCHI

Mamat-millioner Kimyogarlar shaharchasidagi do'konlardan pul solingan qopchiqlarni yig'ishtirib bo'lib,

«Volga» mashinasining orqa o‘rindig‘iga yastanganicha shahar tomonga yo‘l oldi. To‘g‘risini aytganda, u hech qanaqa millioner emasdi, o‘rtamiyona maoshini u oydan bu oyga uchma-uch yetkazar, to‘qqiz nafar bolasini yasantirishdan orttirib, o‘zi durustroq kostum ham sotib ololmasdi. Salkam o‘ttiz yildan beri inkassator bo‘lib ishlayotgani, qo‘lidan kuniga o‘n ming so‘mlab pul o‘tib turishi tufayli ulfatlari unga ana shunday dabdabali laqab qo‘yishgandi.

Kimyogar shaharcha bilan shahar oralig‘idagi o‘n besh kilometrlik masofada jizg‘anak dashtlik yastanib yotar, hozirda yam-yashil daraxtlar va anvoyi gullarga burkangan shaharchaning o‘rni bundan bir necha yil ilgari xuddi mana shunday tap-taqir joy bo‘lganiga kishining ishongisi kelmasdi.

Mamat-millioner bu yovvoyi manzarani, kim biladi, nechanchi bor his-hayajonsiz tomosha qilib borarkan, bugun o‘rtancha qizining tug‘ilgan kuni ekanligi birdan yodiga tushdi. Qanday sovg‘a olgani ma‘qulligi haqida o‘ylab, jag‘ini siladi. Lekin o‘yini oxiriga yetkazish unga nasib qilmadi – bir qo‘lini yuqori ko‘targanicha yo‘l yoqasida gerdayib turgan temir odamni ko‘rib, ko‘zlari olayib ketdi.

– To‘xtama! – shofyorning yelkasiga nuqib baqirdi u. – Bu o‘sha! Avtoo‘g‘ri!

Shofyor ko‘proq gaz berib, mashinasini g‘uvullatganicha yo‘lto‘sarning yonginasidan o‘tib ketdi.

– Tezroq hayda! – to‘pponchasini yalang‘ochlab, orqa oynakka o‘girilib olgan Mamat-millioner haydovchini battar qistashga tushdi. – Avtoo‘g‘ri bizni quvib kelyapti!

Mashina spidometri tobora yuqori tezlikni ko‘rsata boshladi: 100... 110... 120... 130...

– Yanayam tezroq! – chinqirdi Mamat-millioner.

Nayzacha soatiga 140 kilometr tezlikni ko'rsatgan vaqtda shaldiroq mashinaning motori ingraganga o'xshash tovush chiqarib, tunuka devorlar zirillab titray boshladi. Bu eng oxirgi tezlik edi.

Ularga qaldirg'ochdek shitob ila yaqinlashib kelayotgan Avtobola oxiri mashinaga yetib olib, jahd bilan tunuka tomga mushtladi. Tomning lagandek joyi ichkariga botib ketdi. O'takasi yorilayozgan Mamat-millioner issiq havoda oynasi tushirib qo'yilgan orqa eshikning derazasidan temir qaroqchiga qarata ketma-ket o'q uzdi. Avtobola deraza girdidan mahkam ushlab olganicha mashina bilan hanuz yonma-yon chopib borarkan, ko'zlarini lo'q qilib, ichkariga mo'raladi.

– Hey, to'nka! – dedi u o'dag'aylovchi qiyofada. – Men bilan yana «urush-urush» o'ynaydigan bo'lsang, mo'ylovingni yulvolaman.

Temir qaroqchiga hatto o'q ham ta'sir qilmaganini ko'rgan Mamat-millioner vahimadan angrayganicha qarshi tomondagi burchakka qapishib qoldi. Avtobola mashinaning oldingi derazasiga o'tib, bir qo'li bilan rulni changalladi.

– To'xta! – baqirib buyruq qildi u. – To'xtamasang, mashinangni burib yuboraman. Ana unda, oyog'ing osmondan bo'lishini ko'rasan.

Shofyor noiloj tormozni bosdi. Avtobola eshikni ochib, qo'rquvdan dag'-dag' titrayotgan shofyorni tashqariga sug'urib olgach, uni yo'lning narigi chetiga koptokdek uloqtirib yubordi-da, kela solib yana Mamat-millionerga xuruj qila boshladi.

– Daromadni yaxshilikcha buyoqqa cho'zib qo'y, – dedi u orqa eshikni ochib, temir panjasini tajovuzkorlik bilan ichkariga uzatarkan.

– Jinnimisan?! – qopchiqlarni ko‘ksiga bosib shang‘illadi Mamat-millioner. – Bular davlatni puli-ku, esi past!

– Kimnikiligi bilan nima ishim bor? – surlanib javob qildi Avtobola. – Pul davlatniki bo‘lsa, olmagin deyishmagan menga. Qani, cho‘z daromadni.

Mamat-millioner ham bo‘sh kelmadi.

– Buning javobgarligi katta, ho‘, bola, – barmog‘ini bigiz qilib, yuqorini ko‘rsatdi u. – O‘zbekiston jinoyat kodeksini o‘qiganmisan o‘zing? Bunaqa qalloblik uchun seni temir-tersakka topshirishadi, hov!

– Kallamni ko‘p qizdirma, – Avtobola ichkariga bosh suqib, qopchiqlardagi pullarni xashak yig‘ayotgandek g‘ijimlab-g‘ijimlab, xo‘roz gulli xaltachasiga tiqa boshladi.

– To‘xta deganda to‘xtamaganing uchun ikkalangniyam chalpak qilib tashlasam bo‘lardi-yu, kuchsizlarni o‘ldirish mardlikka kirmaydi-da.

U yig‘ma zanjirni tortib xaltachaning og‘zini berkitgach, orqaga tisarilarkan, barmog‘ini labiga bosib xo‘mrayganicha dedi:

– Damingni chiqarma! Tsh-sh-sh!

Mamat-millioner es-hushini yig‘ib olib, qo‘rqa-pisa ortga o‘girilgan damda, ko‘k xaltali temir qaroqchi dashtni changitganicha «reaktiv tezlik»da ulardan uzoqlashib borayotgandi.

Bu voqeadan keyin Avtoo‘g‘ri haqidagi mish-mishlar shaharda yanayam avj oldi. Kishilar har joy-har joyda to‘planishib, o‘zaro gap talashishar, ular o‘rtasidagi bahs goho soatlab davom etardi:

– «Volga»ni quvib yetibdi-ya...

– Bir mas‘ul o‘rtoqdan eshitdim – soatiga besh yuz bosarmish xumpar...

– Bankning moshinasini shilganidan keyin... Bo‘lganicha bo‘qqolgandir, a?

– Buni qarangki, varanglatib peshanasidan otishsa, pinaginiyam buzib qo‘ymabdi...

– Nima bo‘lgandayam, ushlash kerak o‘sha o‘g‘ri-vachhani...

– Buni endi o‘zing boplarsan, oshna. Yaqin orada «assalomu alaykum» deb derazangdan kirib qolsa, qo‘ldan chiqarmaysan-da. Vax-xax-xa, vax-xax-xa...

PUFAK MOMO

Xoldor o‘zining yoshiga nomunosib ravishda o‘ta qo‘rs va tajang edi. U chuqur botgan ko‘zlarini chaqchaytirganicha kishiga zimdan xo‘mrayib boqar, xiyol do‘rdoq lablarini arazgo‘ylik bilan cho‘chchaytirib gapirar, achchig‘i kelganda cho‘ziq qoshlari burni ustida tutashib, do‘ng peshanasi xamirturushdek tirishib ketardi. Undagi bu qadar jizzakilik sababini faqat arzandalik, haddan ziyod erka-tantiqlik, atrofidagi shaxslarning badfe‘lligidan izlash noto‘g‘ri bo‘lard. Tashqi muhit bilan deyarli aloqada bo‘lmaslik, harakat doirasining torligi, tengdoshlari bilan quvnab, dil g‘ashliklarini dala-dashtga sochib kelish imkonidan mahrumlik; ona mehriga, tabiat og‘ushiga, erk va poyonsizlikka bo‘lgan instinktiv tashnalik uning murg‘ak asabiga o‘z ta‘sirini o‘tkazmay qolmagandi.

Supersur o‘zining shalog‘i chiqqan «Zaporojes»ida (Xoldor uni «qo‘ng‘iz moshina» derdi) ba‘zan otabolani sayr qildirib kelishi hisobga olinmasa, u aytarli ko‘cha yuzini ko‘rmay katta bo‘ldi. Faqat, dadasi temir o‘rtoq olib bergandan keyingina (ha, Xoldor Avtobolaga dadasi tomonidan ataylab uning uchun

sotib olingan ovunchoq sifatida qarardi), kunlari ancha quvnoq kecha boshladi. Bunaqangi ajoyib oshna bilan o‘ynab, kim ham zerikardi deysiz?

Chorbog‘ etagidagi omborxonada yonida Avtobolani toychoqdek minib yurgan Xoldor ravotga tutash qurilgan shiypon ostida Supersur mashinasini kovlash-tirayotganini ko‘rib, dili ravshan tortdi. «Toychoqdan» sakrab tushib, shiyponga kirdi.

– Hey, Super, yana shaharga oborasanmi bizni? – ikkala qo‘lini biqiniga tirab turib so‘radi u.

Motorga yonilg‘i yetib kelmayotganining sababini aniqlolmay xunobi oshib turgan Supersur Xoldorga o‘qrayganicha bir qarab qo‘ydi-yu, indamay ishini davom ettiraverdi. Yana picha uymalangach, qo‘lidagi omburni jahl bilan yerga uloqtirib, shiypon chetidagi supachaga borib o‘tirdi, moyga belangan qo‘llarini irkit lattaga shoshilmasdan arta boshladi.

Xoldor takabbur Supersurning ahvoli tangligini ko‘rib, «battar bo‘l», deya o‘yladi ich-ichidan quvonib. Keksa ovsar bilan o‘chakishishdan zavq olib o‘rgangan quv bolakay uning yarasiga tuz sepish uchun ataylab haqoratomuz ohangda gap qotdi:

– Yangi moshina olsang o‘lasanmi, kal?

Lekin Xoldor bu safar noumid qoldi. Supersur o‘z odatiga ko‘ra tutaqib bo‘ralash o‘rniga unga qiya boqib, mayna qilayotgandek yasama tirjayish bilan ming‘irladi:

– Shu aqlni dadalariga o‘rgatsalar qalay bo‘larkin?

– O‘zingdayam mana shuncha til bor, – deya qulochini yozib ko‘rsatdi Xoldor, – borib aytaver-da.

– Aytib ko‘rganmiz, – siyrak tishlari orasidan “chirk” etkazib tupurib qo‘ydi Supersur. – Xo‘sh, xo‘jayin nima deb javob qilganini biladilarmi?

Xoldorning indamay turganini ko'rgan Avtobola, shosha-pisha gap qistirdi.

– Ezmalik qilyapsan, Supersur. Xo'jayin senga nima deganini Xoldor qayoqdan biladi?

– U kishi, – gap Xudo haqda ketayotgandek ikkala qo'li bilan osmonga ishora qildi Supersur, – moldunyong qanchalik ko'paysa, shuncha seryamoqroq ishton kiy, dedilar.

– Qanaqa... ishton? – serrayganicha so'radi Xoldor.

Supersur indamay o'rnidan qo'zg'alib, allaqanday qo'shiqni xirgoyi qilganicha hovli tarafga keta boshladi.

– Tamom! – dedi Avtobola uning ortidan sinchkov boqib. – Super tamom bo'пти. Miyasi buzilganga o'xshaydi. Sen moshinadan gapirsang, u ishtondan kelyapti.

Keyin, Supersurning yo'qligidan foydalanib, ikkalasi mashinani o'ynashga tushdi. Xoldor rulga o'tirdi, Avtobola uning yonidagi o'rindiqqa cho'kdi. Xoldor rulni u yoqdan bu yoqqa aylantirib, «dr-r, dr-r», deya og'zidan tinimsiz tupuk sachratar, Avtobola esa ora-sira «bip-bibip», deb tovush chiqarib qo'yardi.

– Moshina tuzalsa, seniyam o'ynatgani oboraylikmi? – rulni alg'ov-dalg'ov burashda davom etib so'radi Xoldor. – O'zi kichkina bo'lsayam, juda tez yuradi bu.

– Baribir, mendan o'tolmaydi, – maqtandi Avtobola.

Temir o'rtog'ining beqiyos darajada chopqirligidan hanuz bexabar yurgan Xoldor unga ko'zini olaytirib boqdi.

– Jinnimisan o'zing? Buni qo'ng'iz moshina deb qo'yibdi!

– Men bilan hazillashma, – qizishdi Avtobola. – Hakkalab yurganimdayam, bunaqa qo'ng'izlaringdan o'tib ketaman, bildingmi!

– O‘tasan-a, o‘tasan!

– Ke, garov o‘ynaymiz, – battar achchiqlandi Avtobola.

– Bo‘pti. Nimadan o‘ynaymiz?

– To‘pponchangdan. Men yutqazsam, fonarimni beraman.

Ular mashinadan tushishgach, Avtobola darvozaning og‘ir temir tambasini osongina chetga olib, Xoldorni tashqariga yetakladi. Ikkalasi chorbog‘ning orqa tomonidagi chakalakzordan o‘tib, adir etagiga chiqib borishdi.

Ko‘pdan beri uning havasini keltirib yurgan to‘pponcha nihoyat butunlay o‘ziniki bo‘lishiga shu topda zarracha shubha qilmayotgan Avtobola «Qani, yelkamga min-chi», deya yerga cho‘nqaygan paytda, Xoldor qarshisida birdan namoyon bo‘lgan cheksizlikka suq bilan boqqan ko‘yi karaxtlanib qolgandi. U umrida birinchi marta bugun o‘z ixtiyori bilan chorbog‘dan tashqariga chiqqandi va oyoqlari ostidagi bo‘rsiq tuproqqa, ana shu tuproqqa jon-jahdi bilan yopishganicha tinimsiz titrayotgan qovjiroq giyohlarga, bu giyohlarning za‘faronligidan motamsaro tus olgan qat-qat o‘rkachlarga, o‘rkachlar uzra omonatgina hilvirab turgan oppoq bulutlarga ham endilikda o‘z ixtiyori – erkin nigohi bilan tikilayotgan edi.

– Tezroq bo‘lsang-chi, hey! – Xoldorni qistashga tushdi Avtobola. – Min deyapman senga!

Xoldor hushini to‘plab, temir o‘rtog‘ining yelkasiga tirmashdi. Avtobola o‘rnidan turib, yaxshiroq o‘rnashdimi, yo‘qmi, bilib olmoqchidek, uni bir-ikki silkib ko‘rdi.

– To‘pponchangdan umidingni uzaver endi!

U shunday dedi-yu, adir o‘rkachlari orasiga yashil kamardek singib ketgan soy tomonga qarab chopdi.

– Qalay, akkumulatoring po‘killamayaptimi? – Avtobola yo‘l-yo‘lakay kallasini salgina yonga burib savol berdi.

– Shuyam yugurishmi? – uning qitiq patiga tegdi Xoldor. – Ja borsa, itchalik choparkansan-da.

Avtobola, «Unaqa bo‘lsa, bo‘ynimdan mahkamroq quchoqla», deb qichqirdi-yu, tezlikni tobora oshira boshladi. Avvaliga bundan Xoldorning zavqi oshib, «Chu, toychog‘im», deya soni bilan uning biqiniga niqtadi. Keyin soy yoqasidagi sarv va qirchinlarning ko‘z oldidan borgan sari shuvalashib o‘tayotganidan

boshi aylanib, yuragiga vahima tushdi. Oxiri Avtobolaning bo‘yniga o‘rgimchakdek yopishib olib: «To‘xta endi! Bo‘ldi deyapman-ku!» deb baqirishga tutindi.

Avtobola sekinlay bordi, nihoyat sohildagi shag‘alni to‘zg‘itgudek bo‘lib taqqa to‘xtadi. Xoldor uning orqasidan sirg‘alib pastga tushgach, xuddi o‘zi yugur-gandek hansirab, yerga o‘tirdi.

– Tuzuk choparkansan, Temirtak, – sir boy bermasdan, parvosiz boqib gapirdi Xoldor. – Ke, endi damingni ol.

Xoldorning unga chin yurakdan qoyil qolmaganini sezib, Avtobolaning g‘ashi keldi.

«Bu g‘irromchi bilan ish bitirish qiyin, – o‘yladi u. – Bilib turibman, qo‘ng‘iz moshina sendan tezroq yuradi, deb turib oladi hali. Fonarimni olib bo‘psan!»

– Charchaganim yo‘q, – zarda bilan javob qildi u. – Xohlasam, bundanam uzoqqa, bundanam tezroq yuguraman. Nima deb o‘ylayapsan meni!

– Maqtanma.

– G‘irromchi! Surbet! – jazavasi tutdi Avtobolaning. – «Bo‘ldi endi, to‘xtayqol», deb yalingan kim? Durustroq yugurishga qo‘ymading-ku o‘zing.

Xoldorning yana quvligi qo‘zidi.

– Shunaqami hali? Unda, ho‘ anavi oxirgi do‘nglikka to‘xtamasdan borib kel-chi, – qo‘li bilan eng yuksak o‘rkachni ko‘rsatdi u.

Avtobola bu gapdan aslo talvasaga tushmadi.

– Nima qipti? Zuv etib boraman, zuv etib kelaman. Keyin, to‘pponchangni berasanmi axir?

– Ha, mayli...

Achchig‘i chiqib turgan Avtobola g‘ildiragi ariqchaga tushgan mashinadek ortga shag‘al sachratib,

shiddat bilan o'rnidan qo'zg'aldi, uning oyoq harakati amaldagi tezlik bilan mutanosiblashib olgunga qadarlik bo'lgan masofada omoch izini eslatuvchi chuqurcha hosil bo'ldi. Temir bolakay ovchi o'qiga chap bergan ohudek jadal uzoqlashib borar, o'rkachlar to'lqini orasida goh ko'zdan yo'qolib, goh yana yuqoriga balqib chiqar, zum o'tmayoq uning eng yuksak do'nglik ustida paydo bo'lishiga shak keltirib o'tirishning hojati qolmagandi.

«To'pponchayam qulog'ini ushlab ketdi, – Avtobola bilan bemavrid garov o'ynaganidan afsuslanib, bosh qashladi Xoldor. – Kattaroq narsadan bahs boylasang, oymomagayam chiqib keladi shekilli bu Temirtak».

Xayoli band bo'lib, soyning muyulish joyida toshlar shaldiray boshlaganini ham eshitmay turgan Xoldor: «Bu yerda nima qilyapsan, o'y, bacho? Kimsan o'zing?» degan tovush qulog'iga chalingandan keyingina yonga o'girildi. Xurjun tashlangan eshak ustida to'lpoqqina qizchani oldiga mingashtirib olgan qoracha kampir yalpayib o'tirar, uning bo'rtib chiqqan ola ko'zlari xuddi niqob teshigidan boqayotgandek alohida yiltillab turardi. Eshak ham, eshakning orqa oyoqlari yonidan Xoldorga tajovuzkor ko'z tikkan tumshuqdor ko'ppak ham qozonkuyadek qop-qora edi.

– Men bilan nima ishingiz bor? – kampirning bu yerdan tezroq jilishini istab, sovuqqina javob qildi Xoldor. Keyin uning hali-veri joyidan jilish niyati yo'qligini payqab, qo'shib qo'ydi. – O'zingiz kimsiz?

– Ana xalos-o-s! – tizzasiga shapillatib urdi kampir. – O'y, bacho, san o'zimizni mamlakatdanme, yo Farangistondin keldingmu? Shu deparadagi bandayi bejanoza borki, eshagimni hangrashiydin taniydu mani. Pufak mammo degan dono kampirni eshitgan bo'lsang,

anqayub armonda qolmaginki, shundoq nishoningda turibman. Yaxshilab salom ber manga.

– Salom... pufak kampir.

– O‘y, bacho, san o‘ylamagin bu mamone semizligi tupaylin «pufak» deydilar deb, – kuyundi kampir. So‘ng quchog‘idagi qizchaga ishora qilib, davom etdi. – Mana shundoq go‘dak edim man, bolalarga pufak sotishne boshlaganimda.

– Pufak deysizmi? – bir kuni navbatdagi sayrga chiqishganda Supersur unga shaharda rang-barang pufaklar olib berganini eslab, kampirga umidvor termildi Xoldor. – Mengayam berasizmi?

Pufak momo ko‘rsatkich barmog‘ini boshmaldog‘iga ishqab, pishillaganicha dedi:

– Avval haqqine cho‘z, o‘rgulay. Axir cho‘ntagingda bir-ikkita tanga turgandirki, mandan pufak so‘rab yo‘limga ko‘ndalang bo‘lding.

Xoldor dastavval ko‘ylagining ko‘krak cho‘ntagiga, so‘ng baxmal shimchasining kissalariga beixtiyor qo‘l tiqib ko‘rdi-yu, birdan bo‘shashib, kampirga yana mo‘ltillab qaradi. Pufak momo esa umrida hatto ignaniyam birovga nasiya bermagandi. Shu tufayli bolakayda sariq chaqa ham yo‘qligini allaqachon anglagan bo‘lsa-da, undan biron narsa undirishdan hamon umidini uzmay so‘radi:

– Hech bo‘lmasa, shisha-pishang yo‘qme? Ichmaydimu dadang battol? Man xasis emasman, lokigin...

«Shig‘-g‘-g‘» etgan g‘ayritabiiy tovushni eshitib, Pufak momoning so‘zi bo‘g‘zida qoldi, bag‘baqasini yelkasiga tiraganicha o‘ng yonboshiga o‘girildi. Adirni changitib marradan qaytib kelayotgan Avtobola tarafga qo‘lini peshanasiga soyabon qilib astoydil zehn soldi.

– Bu yoqqa nima to‘palon, o‘y, bacho? – mazangcha shevada hayrat izhor qildi u. – Manga mo‘ljal tortib kelaturgoning poygachi matasepkilme, eshagimdan hid olgan mo‘chaxarme?

– Qo‘rqmang, – garchi kampir shu chog‘da o‘zini vazmin tutishga tirishayotgan bo‘lsa-da, halizamon vahimaga tushishi mumkinligini his qilib, oldindan unga dalda berdi Xoldor. – O‘zimni o‘rtog‘im u.

Ularga daqiqa sayin yaqinlashib kelayotgan Avtobolaning hayratomuz turqi-tarovati aniq ko‘zga chalina boshlagach, Pufak momoning birdan ensasi qotdi. Allaqanday yarqiroq narsa qarshisiga kelib, to‘s-to‘polon bilan to‘xtagan mahalda vasvasaga tushgan eshak shataloq otib irg‘ishlay ketdi. Og‘ushidagi qizchani mahkam quchganicha shag‘al ustiga gupullab yiqilgan Pufak momo joni bejo eshakning yuganini hanuz qo‘yib yubormay, o‘z tilida allanimalar deb qarg‘anar, kapalagi uchgan qizcha potirlab yig‘lar, qari ko‘ppak esa tishlarini girak qilib, tinmay irillardi.

– Ol, Qorayaloq! Us-s... – ko‘ppakka qarab qichqirdi Pufak momo. – Ol-a kish-kish!

Qanchadan qancha kaltak va siylovlarni boshdan kechirgan, gohida qattiqqo‘l, gohida saxiy bekasining barcha amr-u farmonlarini so‘zsiz bajarib o‘rgangan tamagir it bu safar ham o‘ylanib o‘tirmay o‘zini raqibga otdi, lekin Avtobola uning zarbasidan hatto chayqalib ham qo‘ymadi. Bundan jahli chiqqan Qorayaloq raqibining to‘pig‘idan tizzasigacha astoydil g‘ajib ko‘rdi.

Qoqilgan qoziqdek hamon qimir etmay turgan Avtobola ko‘ppakning xurujini hayron bo‘lib kuzatar, «bu nima qilyapti o‘zi», degandek, Xoldorga savol nazari bilan qarab-qarab qo‘yardi.

Qattiq terili notanish mavjudotning quyi qismi bilan bo'lgan jangda ishi o'ngidan kelmagan Qorayaloq niho-yat hujum uslubini o'zgartirishga qaror qildi: o'zini chekinayotgandek ko'rsatib biroz orqaga tisarildi-da, kutilmaganda bor basti bilan raqibining bo'g'ziga sapchidi. Ko'ppakni havodayoq ilib olgan Avtobola qo'g'irchoqni tomosha qilayotgandek, uning u yoq bu yog'ini ag'darib ko'rdi, bir qo'li bilan og'zini kerib, tish, til va tanglaylarini qiziqib ko'zdan kechirdi, oxiri dumidan ushlab turib, avaylabgina chetga uloq-tirdi. Itning g'ingshiganicha uchib borib, yerga muvaf-faqiyatsiz qo'nganidan sarosimaga tushgan eshak bir siltanishda jilovini egasining qo'lidan yulqib oldi-yu, sira ikkilanmay, o'zini soyga tashladi.

– Xudo urdi maniy! – qo'llarini ikkala soniga to'xtovsiz shapillatib, ayyuhannos soldi Pufak momo. – Eshagim oqde! Xonumonim xurjunda ketdu-u!

Qizcha ham kampirga qo'shilib, battardan chinqi-rishga tushdi.

– Muncha dodlaysiz? – kampirga do'q urdi Avto-bola. – Tutib kelaymi eshakni? Shallaqilikni to'xtating!

– Yo xoliq! – yoqa ushlab, Xoldorga yuzlandi Pufak momo. – Buningniy qo'l-oyoqlik pechka desam, mani odamday haqorat qildi, – So'ng Avtobolaning poyiga yiqilgudek bo'lib, yalina ketdi. – O'rgulib ketoyin sandan, Cho'yan palvon, qo'lingdan kelsa, xurjunimni tutib kel. Mandek donoga vafo qilmagan ahmoq hangivachchaniy boshshimga uramanme?

– Bo'pti. Ammo-lekin, endi baqirilmasin.

Avtobola dangal borib, soyga kalla tashladi. Temir o'rtog'ining shu sho'ng'iganicha bedarak ketganidan yuragi bezovta tepa boshlagan Xoldor kampirga g'azab-nok yuzlanib, qichqirdi:

– Eshagingdan o‘rgildim! Temirtakni cho‘ktirdingku, yalmog‘iz! Kallangni uzvolaman hozir!

Agar Xoldor kattaroq yoshda bo‘lganida, ilgarilari unga temir ovunchoq bo‘lib tuyulgan Avtobola astasekin jonajon do‘stiga aylanib qolganini, endi uning musaffo quvonchi-yu, bezarar injiqliklarisiz yashash deyarli mumkin emasligini ushbu damda butun ong va vujudi bilan anglab yetgan bo‘lardi. Ko‘zlaridan daf‘atan tirqirab chiqqan yosh uning ko‘nglidagi ana shu kechinmalarni hech bir izohsiz bayon qilayotgan edi.

– O‘y, bacho, manda ayb yo‘q, – keng yenglarini bayroqdek hilpiratib, qo‘llarini yoydi Pufak momo. – O‘rtog‘ing jinni bo‘lganme? O‘zi cho‘yan bo‘lsa, ha endi, cho‘milishni kim qo‘yibde... mana shundoq soyda. – U qo‘lini shop qilib, guvlab oqayotgan soyni ko‘rsatdi-yu, birdan quvonch bilan qiyqirib yubordi. – Qara! Hu ana, Cho‘yan palvonne boshi ko‘rindu. Cho‘kmabde yer yutgur.

Xoldor shosha-pisha ko‘zyoshini artib, kampir ko‘rsatgan yoqqa qaragan pallada, tinmay tipirchilayotgan Avtobola asov to‘lqinlar beshigida lipanglaganicha oqib borayotgandi.

– Qirg‘oqqa qarab suz, Temirtak! Nima qilasan o‘sha eshakni?

Sohil bo‘ylab beixtiyor yugura boshlagan Xoldor hali gapini tamom qilmay turib, o‘rtog‘i oqib borayotgan joyda suv to‘zoni paydo bo‘ldi. Xoldorning yuragi hapriqib, angrayganicha to‘xtalib qolgan chog‘da qo‘l-oyoqlarini jon-jahdi bilan ishga solgan Avtobola to‘zon ichidan torpedadek otilib chiqdi-yu, to‘lqinlarni birin-ketin yorib o‘tib, aql bovar qilmaydigan shiddat bilan olg‘a suzib ketdi.

Bir qarashda no‘noqqina ko‘rinuvchi Avtobolaning o‘ta universal qilib yaratilganini, jumladan tanasi sof po‘latdanligiga qaramay, ichki qismi g‘ovakligi bois qo‘l-oyoqlarning yengil harakati bilan ham suv sathida o‘zini bemaolol ushlab tura olishi mumkinligini Xoldor hali bilmasdi. Sirasini aytganda, bu shovvoz robot hatto uning imkoniyatlari bilan yaqindan tanish bo‘lgan kishilarning yetti uxlab tushiga kirmagan mo‘jizalar ko‘rsatishga ham qodir edi.

Temir o‘rtog‘i suzib ketgan tomonga bo‘ylanganicha angrayib turgan Xoldorning yoniga qizchani yetaklab yetib kelgan Pufak momo hozir va‘z aytaman deb ogohlantirayotgandek, ma‘nodor tomoq qirdi.

– Yerdan matasepkilday chopdu, suvda qilichbaliqday ketdu battol, – yana javrashga tushdi u. So‘ng qaddini egib, Xoldorga shivirladi. – Mani aytdi dersan, bu o‘rtog‘ingne shayton bilan aloqasi bor.

Xoldor asta yonga burilib, hamon piqillab yig‘layotgan qizchani paxmoq sochini qo‘polgina siladi.

– Yig‘lama, o‘rtog‘im eshagingni ushlab keladi, – deya ovuntirgan bo‘ldi uni. – Oting nima?

– Childilag‘, – hiqillab javob qildi qizcha.

– G‘ildirak?

– Shildiroq! – o‘pkalangan qiyofada gapga aralashdi Pufak momo. – Odamzodne g‘ildirak deydilarmu hech jahonda? Bibi Shildiroq bu.

– Vix-xax-xa! Vix-xax-xa! – yana shumligi tutib, kula ketdi Xoldor. – Kim bunaqa ot qo‘ydi unga? Bibi Shildiroqmish. Vix-xax-xa!

– O‘y, bacho, mazaxlama mani nabiramne, – odatiga ko‘ra qo‘lini shop qildi kampir. – Bu otniy sanga o‘xshagan bezorilar qo‘ygan. Man bolalar to‘plansun deb chirmanda urib ashula aytaman, nabiram shildiroqni

Avtobolaning yoniga yetib borgach, uning bo‘ynidan quchib, yaltiroq betidan qayta-qayta o‘pa ketdi.

– Ana shu eshakne kallasiday tillo berishsin-chi, man baribir uyda o‘tirmayman, – goh Avtobolaga, goh Xoldorga qarab, tushuntirishga tushdi u. – Man erkinman, qayoqni o‘ylasam, shuyoqqa jo‘nayman. Endi aytgin, eshakdin ayrilsam agar, boshshimga qaro kun tushmaydimu? Eshagim bo‘lsin-u, xurjunim bo‘lmasin, och qolmaymanmu man battol?

Birozdan keyin ustiga ho‘l xurjun, zilday kampir va uning to‘lpoq nabirasini ortib olgan qora eshak «xr-r, xr-r!» deb qo‘yib, hozircha faqat xo‘jayiniga ma‘lum bo‘lgan manzil sari qo‘zg‘aldi.

– Beh, itvachcha, beh! – zada yeganidan buyon odamlarga yaqinlasholmay, narida ivirsib yurgan ko‘ppakka tovush qildi Pufak momo. Yo‘l-yo‘lakay ortga o‘girilib, ikki o‘rtoqqa quvnoq ko‘z qisdi. – Qorayaloqne yuzi shuvit. Endi mani ko‘zimga qarolmaydu.

Xoldor erksevar kampirning ortidan ancha vaqt parishon termilib turdi. Azbaroyi uyga qaytishga oyog‘i tortmayotganidan Avtobolaning, «Ke, orqamga chiq, tezroq bormasak, Superdan baloga qolamiz», degan gapini ham eshitmaganga oldi.

– Muncha tumtayasan? – uning bu holatini navbatdagi muttahamlikka yo‘yib, po‘ng‘illadi Avtobola. – To‘pponchani berging kelmayaptimi deyman? Bilamanda sen g‘irromchini.

Yo‘q, shu topda Xoldorga to‘pponcha ham, undan noyobroq buyumlar ham, hatto zeb-ziynatga liq to‘la o‘sha hashamdor uy ham kerak emasdi. U anavi paxmoqsoch qizaloqdek, Pufak momoning quchog‘iga o‘tirib olib, qay tomon bo‘lishidan qat‘i nazar, uzoq-uzoqlarga ketishni orzu qilayotgandi.

SUPERSURNING SIRI

Avtobola xayolidagi notanish kishining suratini chizib bo'lib, unga uzoq tikilib turdi, lekin bu odamni qachon, qayerda ko'rganligini aniq eslay olmadi. «Xo'sh, ahvollar qalay, Avtobola?» degan muloyim tovush uning quloqlari ostida takror va takror yangradi.

– Nimalarni chizding, Temirtak? – Xoldor kela solib rasm daftarni Avtobolaning qo'lidan yulqib oldi. Yulqib oldi-yu, birdan jiddiylashib, negadir u ham samimiy jilmayib turgan oqsoch kishining suratidan nigoh uzolmay qoldi.

– Bu odamni ko'rganga o'xshayapman. Kim o'zi? – so'radi u beixtiyor yuvosh tortib.

– Bilmadim, – dedi Avtobola. – Menam uni ko'rgandayman-u...

– Dadamdan baldoq-maldoq olgani kelganlardan bittasidir-da.

Avtobola temir kallasini asta saraklatib dedi:

– Yo'q, men u bilan boshqa joyda ko'rishgandayman. Devorda sersoqol odamning suratiyam bor edi. Bu oqsoch kishi menga hatto gapirgan. Hammasi aniq esimda turibdi.

Xoldor o'siq kipriklarini pirpiratib suratga qaytadan razm solarkan, dilida ana shu oqsoch kimsaga nisbatan mehr uyg'ongandek bo'ldi.

– Bir bo'lsa, mengayam gapirgan, – dedi u o'ychanlik bilan. – Tag'in, odamning tushida gaplashadigan sehrgar bo'lmasin?

– Tush? Nima u?

Shu payt xonaga lo'killaganicha Supersur kirib keldi.

– Uxlash kerak, qashqirvachchalar, – g‘ingshidi u. So‘ng Xoldorga qarab dedi: – Paqirboshni uyquga yotqizib, o‘zing ham xonangga pistirma qo‘y.

Tashqi eshikning qo‘ng‘irog‘i jiringlab qoldi-yu, u yana iziga qaytdi. Birozdan keyin Ko‘rshapalak ikkalasi o‘zaro g‘udurlashganicha Zargarning ishxonasi tomonga o‘tib ketishdi.

– O‘ziyam uyqum kep qoluvdi, – rasm daftarni yopib esnadi Xoldor. – Qani, karavotingga cho‘zil-chi, Temirtak, oldin seni uxlatayin bo‘lmasa.

Avtobola imillab odimlaganicha borib, deraza yonidagi maxsus mustahkamlangan po‘lat karavotiga yotdi. Xoldor uning ustiga kelib, chap ko‘krak cho‘n-takka o‘xshatib yasalgan qopqoqni bamaylixotir ocha boshladi. Qopqoqni ochib, qizil tugmachani bosmoqchi bo‘lib turganda Avtobola uning qo‘lini beozorgina nari itardi.

– Sen kirib uxlayver, tugmani o‘zim ham bosib qo‘yaveraman, – deya asta do‘rilladi u. – Ozgina yotay-chi, yaxshiroq o‘ylasam, haligi oqsoch kishini qayerda ko‘rganim balki esimga tushar.

– Tugmachani-ku bosasan, ammo-lekin qopqoqni qaytib yopolmay qolasan-da, – Avtobolaning peshanasiga dangillatib chertdi Xoldor. – Ehtiyot bo‘l, tag‘in ichingga sichqonlar to‘lvolmasin.

Xoldor o‘z xonasiga kirib ketgach (dadasi uning Avtobola bilan bir xonada uxlashiga negadir ruxsat bermasdi), Avtobola yuzini deraza tarafga o‘girib yonbosh yotib oldi-da, yana oqsoch kishi haqida o‘ylay boshladi. Uning ko‘z o‘ngida o‘sha manzara qayta gavdalandi: mo‘jazgina xona... istarasi issiq oqsoch kishi mehribon jilmayganicha unga tikilib turibdi... Keyin u: «Xo‘sh, ahvollar qalay, Avtobola?» deya

uning boshini siladi, yelkasiga bir urib qo‘ydi... devorda esa sersoqol odamning surati... Ha, kattakon surat... Rangli surat...

Bularning bari, chamasi, juda qisqa vaqt ichida ro‘y berdi, shunday bo‘lganiga uning ishonchi komil. Faqat, davomini eslolmayapti...

U qaytadan ko‘z ochganda, o‘zini Zargarning chor-bog‘idagi tamoman boshqacha muhitda ko‘rib, picha hayratlangani ham yodida. O‘sha oqsoch kishi kim edi? Hozir qayerda bo‘lishi mumkin?

G‘iyqillab eshik ochildi-yu, Avtobolaning xayoli bo‘lindi. Nima haqdadir bahslashganlaricha xonaga Supersur bilan Ko‘rshapalak kirib keldi, Avtobola qizil tugmachani bosishga ham ulgurmay qoldi. «Obbo, uyg‘oqligimni bilsa, yana og‘zidan bodi kirib, shodi chiqadi», deya o‘yladi u va Supersurning, «Apparating haliyam ishlayaptimi, paqirvachcha», degan gapini eshitib turgan bo‘lsa-da, uxlayotgandek jim yotaverdi.

– Tinchibdi durandulet, – deb qo‘ydi Ko‘rshapalak.

– Xo‘jayin qo‘yib bersa, o‘lsam ham bu bilan bitta xonada uxlamasdim, – g‘udrandi Supersur. – Ba‘zan alahsib uyg‘onib ketaman-u, arvothdek yarqirab yotganini ko‘rib, naq bo‘lmasa shaytonlab qolay deyman.

Ular stullarni g‘ijirlatib o‘tirishgach, «charsa-churs» qarta o‘ynashga kirishdilar. Gohida qartani shunaqayam zarb bilan urishardiki, stol ustidagi shishalar bir-biriga tegib, jaranglab ketardi. Xonani tamaki tutuni va araqning badbo‘y isi qamrab oldi. Tez-tez jirrakilik qilib turishiga qaraganda, Ko‘rshapalak ko‘proq yutqizayotgan edi. Oxiri u stolga qo‘lini shapillatib urib, ho‘kizdek xirilladi:

– Pulim tamom... O‘ynamayman!

Shishadan piyolaga quyilayotgan ichimlikning «qult-qult» tovushi eshitildi.

– Puling sob bo‘lsa bo‘lgandir, lekin akkangni arag‘i tugamaydi, – Supersurning kayfi nihoyatda oshganligi tilining chuchuklashib qolganidan yaqqol sezilib turardi. – Ma, ich!

– Boshim omon bo‘lsa, bunaqa pullardan hovuchlab topaman hali, – chamasi qoqlanib qolgani Ko‘rshapalakka alam qilayotgandi. – Lekin sen moxov shu arzimagan chaqalarni deb do‘stingni aldayapsan.

– Og‘zingga qarab gapir...

– Yengingga qarta yashirib o‘ynaysan, tulki. Sezmaydi deysan-da, a? Kallangni cho‘rt uzib olmayin tag‘in!

– Mishiqi Xoldorning gapini gapirma, – dag‘dag‘ali ohangda pisanda qildi Supersur. – Undan ko‘ra ichsangchi zahringga.

Ichimlikning g‘o‘lqillab yutilayotgani, piyolaning stolga to‘q etkazib qo‘yilgani eshitildi. Ular negadir bir lahza jimib qolishdi. So‘ng Ko‘rshapalak: «Hali biz mishiqi Xoldorga teng bo‘ldikmi», deya po‘ng‘illadi.

– Rostini ayt, Supersur, shu bola qayerdan kep qoldi o‘zi? – qamoqda yotgan chog‘ida bu xonadonga kelib qo‘shilgan Xoldor bilan qiziqdi Ko‘rshapalak. – Uni bolalar uyidan olganmiz, degan gaping g‘irt «xamak». Ko‘rshapalak kalla deb tandirni ko‘tarib yurgani yo‘q, baribir hammasini bilib oladi.

– Bilib olganingda, mengayam shipshitib qo‘yarsan. O‘shanda bitta oshga qarzdor bo‘laman.

– Menga ishonmayapsan-a! – to‘ng‘izdek xirqirab o‘dag‘ayladi Ko‘rshapalak. – O‘rgildim sendaqa qadr-

dondan. Men ahmoq seni hurmat qilib, dasta-dasta pul yutqizib tursam-u, sen bo‘lsang... E-e-e...

– Obbo! Buni senga nima qizig‘i bor? – qarta-vozlkdagi doimiy omadsiz raqibidan ayrilib qolishni istamay, biroz yumshadi Supersur. – Xafa bo‘lmasin-u, buni aytolmayman.

Ko‘rshapalakning tishlari g‘ijirladi.

– Qo‘rqasan! – dedi u. – Ho‘, kimdan qo‘rqaysan? Zargardanmi? Istasang, hoziroq kirib, o‘sha cho‘loqning sayroqi tilini sug‘urvolaman. Nima, usiz kunim o‘tmaydimi? Xohlasam, sengayam tupuraman. Tupuraymi shu joyning o‘zida?

– Karnayingni sekinroq chal-e! – Supersur Ko‘rshapalakni jerkib tashlagandek tuyulsa-da, yalinchoqlikka moyil tovushidan pastroq kela boshlagani yaqqol sezilib turardi. – Och mushukka o‘xshab bitta sichqonni deb do‘stlikni o‘rtaga qo‘yaverma-da. Agar bilishing juda zarur bo‘lsa...

– Zarur! – gapni cho‘rt kesdi Ko‘rshapalak. – Men dasturxon atrofida o‘tirgan odamlar do‘stlarimmi, dushmanlarimmi – aniq bilvolishim kerak. Agar birov sendan sir yashirsa, bilginki, o‘sha xumpar ovqatingga margimush solishni mo‘ljallayapti.

– Obbo, ko‘rvachcha-yey! – uni ermakladi Supersur. – Zaharlashga arziydigan odammiding sen. – Keyin jiddiy tarzda davom etdi. – Agar, Xoldorga ja qiziqayotgan bo‘lsang...

Bu voqea Ko‘rshapalak qamoqda yotgan chog‘larda yuz bergandi. Eski g‘animi bo‘lmish Kamol Kamtariyning har bir qadamini kuzatib, har bir «muyulish»da unga choh qazishga tirishib kelayotgan Bekxo‘ja professorni tuzukroq jarohatlay olmay, ko‘p dog‘da yurdi.

Ha, Bekxo‘ja Kamolni kechirolmadi. Agar uning taklifini rad etgan kishi yetti yot begona bo‘lsaydi, Zargar bundan unchalik o‘pkalanib o‘tirmasdi, «vahlanki tug‘ma go‘sxo‘r ekansan, tekin luqmani silliqqina yutadigan donolar topilib qolar», deb qo‘yaverardi. Kamol esa, begona emas, sobiq sinfdoshi. Zargar uning yordam berishiga qattiq ishongan edi. Afsuski, ishongan oshnasi uning sazasini o‘ldirdi, hamiyatiga tegadigan gap aytdi, ermakladi.

Bir kuni Zargar Kamol Kamtariyning nihoyat farzand ko‘rganini eshitib qoldi-yu, dilida qoniqishga o‘xshash g‘alati bir his paydo bo‘ldi. Go‘yoki, nomard do‘stdan olinajak qasos bilan ana shu go‘dak o‘rtasida qandaydir bog‘liqlik bordek edi.

Taajjub! Qanday bog‘liqlik bo‘lishi mumkin?

Bekxo‘ja miyasida nogahon chaq nab o‘tgan bu ajabtovur o‘ylardan o‘sha kuni parvosizgina jilmayib qo‘ygandi. Ammo oradan bir hafta o‘tgach, beixtiyor yana shu mavzuga qaytdi, bunga televizorda hindlarning «Daydi» degan kinosi ko‘rsatilishi sabab bo‘ldi. Kino qahramonlaridan biri – o‘ta mashhur talonchi uni qamoqqa tiqqan sudyaning o‘g‘lini bolaligidayoq o‘ziga og‘dirib oladi. Teskari tarbiya ko‘rgan bola halol va vijdonli otaning aksi bo‘lib ulg‘ayadi.

«Manavini o‘ch olishning oliy namunasi deydi-lar! – go‘yo gap machitdagi obdastani o‘marish ustida ketayotgandek, pinak buzmasdan g‘udrandi Zargar. – O‘zimizdan ishbilgichroq zotlardan tinimsiz tajriba o‘rganib borishimiz kerakka o‘xshaydi».

Bekxo‘ja ertasi kuniyoq Supersurni o‘z xonasiga chaqirdi.

– Bu cho‘tal dastlabki xarajatlarga, – dedi u xizmat-chisiga bir dasta pul tutqazarkan. – Professorning

arzandasini tiriklayin olib kelsang, pulni ko'rpa qilib o'ranadigan bo'lasan.

Ancha vaqtgacha bu yumushni uddalashning imkoni bo'lmadi. Faqat navro'zda Xo'jamozorga sayilga chiqilgan kundagina ish o'ngidan keldi. Qattiq jala quyib, Supersurga tabiatning o'zi ko'mak berdi-yu, jinoyat sodir bo'lganini hech kim payqamay qoldi.

Qaltis vazifaning haddan ziyod beqiltiriq uddalangan Zargarni nihoyatda xursand qildi.

– Bu go'dakni quruq safsatalar qulligidan qutqarib oldik, – degandi u o'shanda. – Endi hamma puldor odamlardek tili o'tkir, qo'li uzun bo'lib ulg'ayadi.

Oradan ko'p o'tmay, gazetda professor Kamol Kamtariyning xotini va o'g'li tabiiy ofat natijasida fojiali halok bo'lganini bildiruvchi ta'ziyanoma bosildi. Bolani butunlay ko'zdan yashirib yurish, hatto ismini o'zgartirishga ham hojat qolmagandi...

– Bundan chiqdiki, professor anavi duranduletning xumorbostiga yasagan ekan-da? – hiringladi Ko'rshapalak.

– Mana endi bunisiniyam o'mardik, – yana piyolalarga ichimlik quyilayotgani eshitildi. – Bir vaqtlar professor bilim puldan kuchli deb bizni xijolat qiluvdi. Pul undan ko'p narsalarni yulib oldi. Bilim ish bermayapti.

– Bundoq o'ylab qaralsa, bu sho'rliklardayam ayb yo'q, – ziyolilarga hamdardlik bildirdi Ko'rshapalak. – Ularni institutlar buzyapti. Muttaham falsafachilar baxt boylikda emas, halol mehnatda, deb g'o'r o'spirinlarni laqillatishadi.

Yana ancha gaplashib o'tirishgach, Ko'rshapalak, «Soat ham beshdan oshibdi, ozgina ag'anab olaylik», deya bog' tarafdagi hujrachaga chiqib ketdi. U chor-

bog'da qolgan kunlari o'sha joyda tunardi. Supersur ayiqdek gursullab o'z karavotiga yotdi, sal vaqt o'tib, xonaning shipini titratadigan darajada xurрак ota boshladi.

«Mana, kim ekan oqsoch odam, – tomirlarida elektr zaryadlari jo'shib o'yladi Avtobola. – Xoldorniyam, meniyam dadam o'sha kishi ekan-da!»

Unda o'rnidan irg'ib turib, Supersurni shu yerdayoq bo'g'izlab tashlash, keyin bir yo'la Ko'rshapalak va Zargar bilan ham hisob-kitobni to'g'rilab, Xoldorni ularning panjasidan qutqarish, o'z otasiga qaytarish istagi tug'ildi. Keyin birdaniga fikridan qaytib, o'zini bosdi.

«Xoldor balki zargarni juda yaxshi ko'rar, – o'yladi u. – Balki unga boshqa ota kerak emasdir. Yaxshisi, avval o'rtog'im bilan gaplashib ko'ray...»

Avtobolaning o'ta sermulohazaliligi payti kelib uning fojiasiga sabab bo'lishi mumkinligini professor oldindan ko'ra bilganida, pozitron miyani bunchalar murakkab qilib yaratmagan bo'larmidi.

Xayolga berilgan Avtobola tong yorisha boshlaganini sezmay qoldi. Kalla qismida nimadir tinimsiz g'uvullab turganini ham endi payqadi. U Supersurning o'likdek qotib uxlayotganiga ishonch hosil qilgach, qo'lini sekingina ko'kragiga olib kelib, qizil tugmachani bosdi. Ammo miriqib uxlash nasib etmadi, tugmacha bosilgandan keyin oradan bir soat vaqt o'tmayoq sho'rlikni yana uyg'otishdi. Uning miyasi hanuz g'uvullab turardi.

OXIRGI TOPSHIRIQ

Shaharda qadimiy oltin buyumlar ko'rgazmasi ochilishi haqidagi xabarni Bekxo'ja zargar bundan bir hafta oldin gazetda o'qigandi. Ko'rshapalakning kecha chorbog'ga kelishiga sabab nihoyat o'sha ko'rgazmaning ochilganini xo'jayinga bildirib qo'yish edi. Uning gaplari rost bo'lsa, bu ko'rgazmani Xudoyorxonning xazinasi deyish mumkin edi. Ayniqsa, Oqsaroy atrofini qazish chog'ida topilgan mashhur oltin dubul'aning o'zi butun bir olam!

Tungi ichkilikbozlikdan afti tundlashib, qovoqlari shishib ketgan Ko'rshapalak ertalab maslahatni pishitib olishga kelganida ham Zargarining fikr-yodi Temurning oltin dubul'asida edi.

Suhbat qisqa bo'ldi. Bekxo'ja allaqachon bir qarorga kelib qo'ygandi – rejani shu bugun tundayoq amalga oshirgan ma'qul!

– Umuman, ko'rgazma o'n kundan keyin yopiladi, – shoshilishning nima hojati bor, degan ma'noda izohlab o'tdi Ko'rshapalak.

Bekxo'ja zargar esa o'zining olg'irlik fazilatiga bu safar ham sodiq qoldi:

– Ko'rgazma yana o'n kun ishlaydi, deb anqayib yurganlar, mayli, dog'da qolishaversin, – quyuq kipriklarini katta ochib, Ko'rshapalacka tazyiqona tikildi u. – Tirikchilikning oliy qonuni bor: g'aflatda qoldirmasang, g'aflatda qolasan! Nima, shaharda bizdan bo'lak kam-xarjlar yo'qmi?

– Bo'pti-da, bugun bo'lsa bugun-da, – qo'lga kirajak o'ljadan darak berayotgandek, qichisha boshlagan kaf-tini qashib turib bosh irg'adi Ko'rshapalak. – Bor gap shumi, xo'jayin?

Zargar stol burchagidagi yo‘qlagichni o‘ziga yaqinroq surdi:

– Hozir Avtobolani chaqiraman. Asosiy gapni gaplashib olganimizdan keyin, miyasini o‘zing alohida pishitasan.

U yo‘qlagich karnaychasi ostida qatorlashib turgan tugmachalardan birini bosib, gapirishga endigina shaylanganda, Avtobolaning kim bilandir so‘zlashayotganini eshitib, jimgina quloq soldi.

« – ...mastlikda Ko‘rshapalakka hamma gapni aytib berdi, – kuyunib uqtirardi Avtobola. – Meni uxlayapti deb o‘yladi. Ular ayangni o‘ldirishdi. Sen bilan meni dadamizdan tortib olishdi. Endi bilyapman, bular yomon odamlar».

Keyin karnaychadan Xoldorning qichqirig‘i eshildi:

« – Yolg‘on! Sen yolg‘onchisan, Temirtak! Bilib qo‘y, agar gaping rost chiqmasa, kallangni uzvolaman!»

Endi Avtobola o‘shqirib berdi:

« – Supersurni bo‘g‘izlab turib, hammasini boshqatdan gapirtirsam, ishonasanmi? Chaqirib kelib, sayrataymi hozir?»

Rangi birdan bo‘zarib ketgan Zargar tugmachadan qo‘lini olib, yeb qo‘ygudek vajohatda Ko‘rshapalakka chaqchaydi.

– To‘ng‘izlar! Ishni rasvo qipsanlar-ku!

Ko‘rshapalak norg‘ul gavdasiga yarashmagan alfozda bo‘yin qisdi.

– Hm... biz... – dedi u g‘o‘ldirab, – qayoqdan bilibmiz? Obbo durandulet-ey, motori o‘chmagan ekan-da!

– Avtobolani tezda bu yoqqa chaqir, – bir daqiqa mulohazalanib turgach, o‘zicha shoshilinch reja tuzib olib, buyurdi Zargar. – Men uni picha chalg‘itishga

harakat qilaman. Sen Xoldorni yerto'laga tiqqin-u, Supersurni boshlab kel.

Ko'rshapalak halloslaganicha xonadan chiqib ketdi. Zargar telefonning simini pastdan uzib qo'yib, eshitqini qulog'iga tutdi. Avtobola eshikdan o'qrayib kirib kelishi bilan u xuddi suhbatni davom ettirayotgandek, bamaylixtir javrashga tushdi.

– Tushundim. Demak, xotiningizgayam, qizingizgayam bir juftan qashqarbaldoq. Juda soz, azizginam.

Zargar gap orasida ko'zi bilan imo qilib, kresloga o'tirishni taklif etgan bo'lsa-da, Avtobola mushtlarini tugganicha qaqqayib turaverdi.

– Mumkin bo'lsa, xotiningiz bilan qizingizning yoshini aytsangiz, – yolg'ondakam suhbatini davom ettirdi Zargar. – Ha, albatta, bu judayam muhim. Biz har qanday bezakni mijozning yoshiga qarab yasaymiz. Iloji bo'lsa, o'zlari bir kelib ketishsin...

Ko'rshapalak bilan Supersur xonaga kirib kelgach, Bekxo'ja gapni qoq belida to'xtatib, eshitqini xayrma'zursiz joyiga qo'ydi-da, bezrayganicha Avtobolaga yuzlandi.

– Xoldor bilan o'rtangda hozirgina bo'lib o'tgan suhbatdan xabardorman, Avtobola, – temir bolakay hali-hozir boshlab qolishi mumkin bo'lgan xurujning dahshatli oqibatidan ortiqcha cho'chimay, bemalol gapirdi u. – Bilaman, dushmanlaring ayni kerak paytda oldingda to'planib turganidan suyunyapsan. Lekin qo'lingga erk berishdan ilgari so'zlarimga toqat bilan quloq sol. Sen bu yerga kelib, telefondagi suhbat tugashini kutib turganingda, Ko'rshapalak Xoldorni yashirib qo'yishga ulgurdi. Endi uni bizdan boshqa hech kim topolmaydi. Ammo sen topib berishimizni

iltimos qilsang, eski ulfatchilik hurmati gapingni yerda qoldirmaymiz.

– Hozir uchalangniyam devorga chaplab tashlayman! – g‘ijindi Avtobola.

Ko‘rshapalak rangi oqarib, beixtiyor bir qadam orqaga tisarildi. Supersur oyog‘iga qaltiroq kirganini sezdirmaslik uchun bir qo‘li bilan stul suyanchig‘iga tayandi. Zargar esa Avtobolani barmog‘ida o‘dag‘aylab, shosha-pisha eslatdi:

– Shuni bilib qo‘yki, bolakay, devorga chaplab qo‘yilgan odam senga yordam berolmay qoladi. Bu degani – qamab qo‘yilgan oshnang ochlikdan o‘lib ketadi!..

Hamlaga shaylangan qoplondak turgan Avtobola bu gapdan keyin sal bo‘shashgandek tuyulsa-da, hanuz tajovuzkorlikdan qaytmay, Zargarga yaqinroq bordi.

– Qachon qo‘yvorasan Xoldorni?

Bekxo‘ja zargar xiyla yengil tortib, kresloga yas-tanibroq o‘tirdi.

– Arzimagan bir xizmat bor, – dedi u. – Shuniyam bajarsang, Xoldorni o‘sha zahoti qo‘lingga topshiramiz.

– Keyin, menga desa, ikkalang Istanbulga ket-maysanmi! – gap qistirdi Supersur.

– Sen akillamay tur! – unga o‘girilib o‘shqirdi Avto-bola. So‘ng yana Zargarga yuzlandi. – Mayli, Xoldor uchun nima desang qilaman. Lekin bilib qo‘y, xo‘jayin, endi aldoqchilik ketmaydi. Aldasang, ichingdagi uskunalarni pachoqlab tashlayman.

Qanchalar zehni bo‘lmasin, Avtobola o‘z no-mi bilan baribir bola edi. Kalla qismidagi mikro-kondensatorlar battardan qizib, fikrlash qobiliyati bir-muncha susayib qolgan mazkur vaziyatda u qarshisidagi muttahamlarning ikkita tirik guvohni osongina qo‘yib

yuborishi mantiqqa zidligi to‘g‘risida o‘ylab o‘tirmadi. Mabodo buni tushunib yetgan taqdirda ham, hozircha ularning shartiga ko‘nishdan boshqa iloji yo‘q edi.

– Nima qilishim kerak? – biroz itoatkorona, ammo g‘azabnok ovozda gapirdi Avtobola.

Endi ko‘ngli batamom joyiga tushgan Zargar Ko‘rshapalak bilan ma‘nodor ko‘z urishtirib olib, odatdagidek keskin va dona-dona qilib dedi:

– Topshiriqni Ko‘rshapalakdan olasan. Ishlaringizga aralashib o‘tirmayman, boshqa xonaga chiqa qolinglar.

Ular chiqib ketishgach, Zargar Supersurga o‘chkor ko‘z qadadi:

– Oxiri tilingdan ketibsan-da, kal?

Supersur o‘shshayganicha lab jimirdi.

– Agar Yer tinchgina aylanib tursa, ertami-indin bu haqda bafurja gaplashib olamiz. – Bekxo‘janing yuzida aks etib turgan ginaxonlik alomati birdan g‘oyib bo‘ldi. – Hozir oldimizda juda dolzarb ish turibdi – Avtobola qaytib kelishi bilanoq uni temirlar xudosiga topshirvorish kerak bo‘ladi. Xoldorni bo‘lsa, Avtobola miya aynish kasalligidan bandalik qildi, deb ishontirishga urinib ko‘rasan.

QUDUQDAGI QOROVUL

Soat tungi to‘rt...

Bundan bir necha soat ilgari cho‘kayotgan kema-dagi g‘ala-g‘ovurni eslatuvchi shahar endi navbatdagi seans tugagan ulkan kinoteatrdagi bo‘m-bo‘sh bo‘lib qolgandi. Yo‘l yoqasidagi bo‘ychan simyog‘ochlarga o‘rnatilgan sutrang chiroqlar ham mudroq bosayotganga o‘xshar, trotuar chetidagi bog‘kursilar esa chinorlar ostiga uzala tushganicha qotib uxlayotgandek ko‘rinar edi.

Yelkasiga ov miltig'ini osib olgan qorovul uyquni qochirish uchun qadimiy oltin buyumlar ko'rgazmasi binosi oldida tinmay u yoqdan bu yoqqa yurib turardi. Chetdan qaraganda parvosizdek tuyulsa-da, ko'z qirida tevarakni ziyrak kuzatar, biron-bir sharpani e'tibordan chetda qoldirmaslik uchun chor atrofga diqqat bilan quloq solardi.

«Keladigan bo'lsa, tezroq kelgani yaxshiydi, – deya diqqati oshib o'ylardi, ko'rgazma ochilishi bilanoq qorovul rolini o'ynay boshlagan militsiya serjanti. – U kelguncha na menda halovat bo'ladi, na tezkor guruh a'zolarida. Ishqilib, talonchilar ko'rgazma yopiladigan kunni mo'ljallayotgan bo'lishmasin, yana to'qqiz kechani mana shunday dildirab o'tkazishga to'g'ri keladi. Bordi-yu, robot umuman kelmasa-chi? Shunday bo'lishi ham mumkin-ku? Ha-a, unda...»

Qorovul bir seskanib tushdi. Ko'rgazma binosi yaqinidagi qo'shchinor ayrisi orasida allaqanday kalla vahimali yarqirab turardi. Bu – Avtobolaning nikel-langani po'lat yuzi edi albatta.

Mayor Ahmedov: «Avtobolani ko'rganda vahimaga tushma, u o'zidan ojizlarni ortiqcha xafa qilmaydigan mardlardan chiqib qoldi», deb tayinlaganiga qaramay, qorovulning yuragi orqaga tortib ketdi. Yo'q, xavfli jinoyatchilar bilan bo'lgan olishuvlarda ham zarracha titramagan serjantni qo'rqqoq deb bo'lmasdi. Milsiz hayajon uni shu ko'yga solib qo'ydi – u hayotida birinchi marta temir talonchi bilan yuzma-yuz kelishi edi.

Serjant bir lahzalik hayajonni yengib, darhol o'zini bosib oldi, yana vazifasini loqaydgina bajarayotgan to'pori qorovul qiyofasiga kirdi. Hech narsa sezmayotgandek ortga burilib, binoning narigi burchagi sari imillab keta boshladi.

Orqadan tez yaqinlashib kelayotgan qadam tovushi eshitildi. Qorovul keskin o'girilgan paytda bo'yniga xo'roz gulli ko'k xalta osib olgan Avtobola undan bor-yo'g'i ikki odim narida turardi. «Mana, qanaqa ekan temir qaroqchi», deya hayrat bilan unga tikilib qoldi qorovul.

– Damingni chiqarma! – barmog'ini labiga bosib, sevimli gapini takrorladi Avtobola. – Miltiqni yaxshilikcha berasanmi?

Qorovul sarosimaga tushgandek picha ikkilanib turdi, keyin qurolini yelkasidan olib, sekingina unga uzatdi. Avtobola miltiqni gugurt cho'pini sindirgandek qoq o'rtasidan bo'ldi-da, trotuar chetidagi ariqqa tashlab yuborib, soqchining orqa yoqasidan tutamladi. Mayor serjantga ko'pdan ko'p daldalar berganiga, Avtobola ham «Qaltirama, kuchsizlarni o'ldirish mardlikka kirmaydi», deya unga hayot va'da qilayotganiga qaramay, bu manzara baribir qo'rqinchli edi. Uning qarshisidagi talonchiga na sambo usuli, na o'q bakor kelar, agar u istasa, odamniyam ariqda yotgan anavi miltiqdek osongina «sindirib» qo'ya olardi.

Tashqarida bo'layotgan ishlarni ko'rgazma binosi qarshisidagi uyning derazasidan kuzatib turgan mayor Ahmedov qorovul rolini bajarayotgan serjant uchun bu daqiqalar naqadar og'ir kechayotganini yurak-yurakdan his qilayotgandi.

Avtobola qorovulni shaxdam yetaklab kelib, yo'l bo'yidagi oqavasuv qudug'ining qopqog'ini ochdi. Qorovul buyruqqa bo'ysunib quduqqa tushgach, qopqoqni berkitdi, trotuarda qatorlashib turgan gabsuz avtomatlaridan birini xotirjam ko'tarib kelib, qopqoq ustiga bostirib qo'ydi.

– Naqadar puxta ishlayapti azamat! – yonida turgan

leytenantga qarab asta shivirladi mayor. – Haqiqiy mo‘jiza!

Avtobola atrofga bir alanglab, ko‘rgazma binosi tarafga yurdi. Yo‘l-yo‘lakay xaltasidan qandaydir sarg‘ish matoni olib, qo‘ltig‘iga qistirdi. Pillapoyadan ko‘tarilgach, eshikning qulfini bemalol olib tashlab, birdan ishga tushgan signalizatsiya chinqirig‘iga parvo ham qilmay, shipillaganicha ichkariga kirib ketdi.

Talonchi ishni kutilganidan birmuncha tez uddaladi – oradan ikki minut ham o‘tmay, sarg‘ish qopchiqni orqalaganicha yana tashqarida paydo bo‘ldi. Trotuar uni qoniqtirmadi shekilli, katta yo‘lning o‘rtasiga chiqib keldi-da, oyoqlari ostidan uchqun sachratib yugurishga kirishdi. Uning tezligi sekund sayin ortib borib, asfaltdan tobora tezoq chalinayotgan nog‘oraning ohangiga o‘xshash tovush tarala boshladi.

Birozdan so‘ng shahar jinoyat qidiruv bo‘limi xodimlari va ularga ko‘maklashuvchi qo‘shimcha guruh mikromayoqning signaliga ergashganicha Avtobolaning iziga tushdi.

Avtobola janubiy yo‘nalishda harakat qilib, shahardan jadal uzoqlashib borayotgandi. Lekin, bir necha minut o‘tgach, uning tezligi keskin susayib ketdi. Oxiri butunlay harakatdan to‘xtadi.

– Hozir u o‘n ikkinchi kvadratda turibdi, – mashinaga o‘rnatilgan maxsus asboblarga tikilib, aniq axborot berdi leytenant. – Bu yerda ko‘l bor xolos, o‘rtoq mayor.

– Nega to‘xtab qoldiykin? – o‘ychanlik bilan qosh chimirdi mayor. – Ma‘lum vaqtda uni uxlatish lozimligi hisobga olinmasa, Avtobola umuman charchamaydi.

– O‘ljani ko‘lga cho‘ktirayotgan bo‘lmasin tag‘in? –

o‘z taxminini aytdi leytenant. – Balki boshlig‘i shunday topshiriq bergandir.

Mayor yarq etib leytenantga qaradi.

– Ehtimoldan xoli emas, – dedi tashvishli qiyofada. – Unda, ishim... ishimiz ancha chigallashadi. Mikromayoq ham ko‘lda qolib ketadi.

Mikromayoqdan uzluksiz uzatilayotgan signal Avtobolaning qaytadan harakatga kelganligini bildirdi. Guruh uni ta‘qib qilishda davom etdi. Temir talonchining yurishi endi ancha sust edi. O‘n to‘rtinchi kvadratga yetganda yana to‘xtadi.

– Bu kvadratda Bekxo‘ja zargar turadigan chorbog‘dan boshqa bino yo‘q, – axborot berdi leytenant.

Bekxo‘ja zargarining nomini eshitib, mayor birdan hushyor tortdi, ostki labini tishlab, bir zum nimalarnidir mulohaza qilib turgach, keskin ohangda buyurdi:

– Chorbog‘dan hech zog‘ tashqariga chiqib ketmasligi kerak. Tez, aniq, shovqin-suronsiz ishlaymiz, yigitlar.

YOG‘OCH HAYKALNING BOSHI

Daqiqa sayin kalla qismidagi g‘uvulloq kuchayib borayotganiga qaramay, Avtobola topshiriqni odatdagi-dek bexato bajardi. Ko‘rgazmani qoqlab chiqqach, avvaliga asfaltda juda yengil yugurib bordi, keyin kutilmaganda darmonsizlanayotganini his qildi, tezligi o‘z-o‘zidan kamayib ketdi.

«Menga nima bo‘lyapti o‘zi? – taajjublaniib o‘yladi Avtobola. – Nega tez yurolmayapman?»

Avtobola o‘zini har kuni uyquga yotqizishlariga shunchaki bir halovat sifatida ko‘nikib qolgandi.

Uxlatib turilmasa, uzog‘i bilan o‘ttiz besh soatdan keyin butunlay ishdan chiqishi mumkinligini mutlaqo bilmasdi. Agar bilganida, bedorligi allaqachon qirq soatdan oshib ketgani hozir uni jiddiy tashvishga solgan bo‘lardi.

Bora-bora, u atrofdagi sharpalarni yaxshi eshitmay qoldi, ko‘z oldi xira tortgandek bo‘ldi. Endi uning ko‘krak qismida ham nimadir zirillay boshlagandi. Ko‘l bo‘yiga yetganda yurishga madori qolmay, tizzalaganicha maysalar ustiga o‘tirdi. U hatto seyfni orqalab kelgan kuni ham ustida yuk borligini deyarli sezmagandi, bu gal esa yelkasidagi yengilgina qopchiq jussasini tobora ezib tushyapti, barmoqlarini toliqtiryapti.

Avtobolaning ko‘krak qismidagi zirilloq kuchayib, boshi battardan g‘uvulladi, ko‘z oldi jimirlashib ketdi. U qopchiqni yerga tashlab, boshini kaftlari orasiga olganicha maysa ustiga chalqancha yotib olgan chog‘da, ko‘z o‘ngida yana oqsoch olimning qiyofasi namoyon bo‘ldi.

« – Bu yoqqa kel, tezroq kelsang-chi, – derdi u Avtobolani mehribonlik bilan huzuriga chorlab. – Seni o‘zim darrov tuzatib qo‘yaman. Men bilan bo‘lsang, boshing og‘rimaydi, ko‘kraging ham jizillamaydi, senga doim ko‘z-quloq bo‘lib turaman. Axir sen... farzandimsan... xuddi Xoldorga o‘xshab...»

– Xoldor! – Avtobolaga birdan quvvat kirgandek bo‘ldi. – Tezroq bormasam, uni o‘ldirishadi! O‘ldirishadi ablahlar!

U o‘rnidan sapchib turib, qopchiqni orqaladi. Oyoqlari o‘z-o‘zidan chalishib ketayotgandek tuyulsa-da, iloji boricha shaxdam odimlab, chorbog‘ tarafga yo‘l oldi.

Boshidagi g‘uvulloq endi azobli sanchiqqa aylandi. Ko‘krak qismidagi mikrosxemadan esa o‘sha sanchiqqa monand ravishda «chirs-chirs» etgan tovush kela boshladi. Yana bir necha minutdan so‘ng o‘z hayotida qandaydir dahshatli narsa sodir bo‘lishi muqarrarligini shu topda aniq his qilayotganiga qaramay, Avtobola tobora ildamroq odimlashga tirishayotgandi. Xoldorni qutqarish zarur edi.

* * *

Supersur Avtobolani tashqi eshik yonida kutib olarkan, tirjayishga uringandek ko‘rinsa-da, sovuq nigohida qabihona bir niyat yallig‘lanib turardi. Bekxo‘janing xonasiga kirib borayotganida Avtobolaning boshi qattiq sanchib, gandraklab ketdi. Bu sanchiq tinimsiz davom etayotganiga parvo qilmay, Zargarga yaqin borib, o‘l-jani stolga ag‘dardi. Tilla bezaklarning bir qismi stoldan toshib, polga sochildi, qopchiq tubidagi oltin dubulg‘a esa daranglaganicha yumalab, Zargarning quchog‘iga tushdi.

– Xoldor qani? – gap go‘yo Zargarning cho‘ntagidagi buyum haqida borayotgandek, unga kaftini cho‘zib so‘radi Avtobola.

Qo‘lidagi dubulg‘ani avaylab siypalay boshlagan Zargar xotirjam javob qildi:

– Darvoqe, va‘da bergandim. Bilaman, do‘stlikning buzilishi u yoki bu tomonning beburdligidan boshlanadi. Vaholanki, do‘stligimizcha qolmoqchi ekanmiz...

– Gapni cho‘zma! – o‘dag‘aylovchi tovushda jerkib berdi Avtobola. – Xoldorni hoziroq ko‘rsat. Vaqtim ziq, tushunyapsanmi?

– Buncha shoshasan? Oshnang maza qilib uxlab

yotibdi, – deya gap qistirdi boyadan buyon sog‘ ko‘zini tilla buyumlardan uzolmay turgan Ko‘rshapalak.

Eshitish qobiliyati susayib ketgan Avtobola chetdan kelgan bu xirqiroq tovushga e‘tibor bermay, Zargarning ko‘ziga qattiqroq tikildi.

– Ber deyapman Xoldorni! Agar hoziroq bermasang...

Bekxo‘ja oldidagi yo‘qlagichning tugmalaridan birini bosib, uni Avtobola tomon surdi.

– Avval o‘gay akangga bir tovush qilib ko‘r-chi. Uxlagisi kelmayotgan bo‘lsa, mayli, darrovda olib chiqishadi.

Avtobola stol oldida doimo ko‘ndalang turadigan kresloga o‘tirib, yo‘qlagichning karnayiga egilganicha bor tovushda qichqirdi:

– Xoldor! Akajon! Uyg‘oqmisan? Meni eshityapsanmi? Gapimni eshityapsanmi, aka?

– Bu senmisan, Temirtak? – karnaydan Xoldorning shodon, lekin odatdagidan xastaroq tovushi keldi. – Meni yerto‘laga qamab qo‘yishdi, oshna. Qorong‘ida o‘tiribman. Suv ichgim kelyapti.

– Hozir olib chiqishadi seni. Xohlasang, bir bo‘chka suv ichasan. Keyin dadamizning oldiga ketamiz. Avval seni yerto‘ladan...

Avtobola gap bilan bo‘lib, Supersurning xona burchagiga oyoq uchida yurib borganini ham, o‘rta asr kamonchisi qiyofasidagi yog‘och haykalning kallasini chapga buraganini ham sezmay qoldi. Haykalning boshi buralishi bilan kreslo old tomonga munkib, Avtobola undan sirg‘algan asno chuqur o‘raga tushib ketdi.

Dang‘illaganicha o‘raning tubiga kelib urilgan Avtobola hali es-hushini yig‘ib ulgurmay, tepadagi qopqoq yopilib, zimistonda ivirsib qoldi.

– Ablahlar! Yaxshilikcha tortvolinglar meni! – qo‘llarini yuqoriga ko‘tarib, qopqoq sari jon-jahdi bilan sakray boshladi u. – Baribir bu yerdan chiqvolaman. Chiqsam, hammangga yomon bo‘ladi. Tortvolinglar deyaipman yaxshilikcha!

Bu mahal uning boshidagi sanchiq chidab bo‘lmaydigan darajada zo‘rayib, ko‘krak qismidagi charsilloq ovoz yanada kuchaydi. Sakrashdan to‘xtab, boshini changallaganicha bemajol turib qoldi. So‘ng asta-sekin cho‘ka borib, oxiri g‘ujanak bo‘lib yotib oldi.

«Bu odamlar qanaqa maxluq o‘zi? – qattiq azobdan titrab, alam bilan o‘yladi u. – Ularga nima yomonlik qildim? Nega meni bunchalik qiynashyapti?»

Uning ko‘z o‘ngidan Bekxo‘ja zargarning tajovuzkor nigohi, Ko‘rshapalakning qabihlik aks etib turuvchi tund basharasi, Supersurning sovuq tirjayishi kino tasmasidek sharillab o‘tdi. Keyin oq sochli kishi dilkashlik bilan uning oldiga kelib, yelkasidan achomlayotgandek bo‘ldi. Yerto‘lada qolib ketgan Xoldor: «Suv ichgim kel-yapti, oshnajon!» deb qichqirgandek tuyulgan damda Avtobola sapchib o‘rnidan turdi. Shu sapchishda o‘raning tosh devoriga shiddat bilan urilib, bir daqiqa haykaldek qotib qoldi, so‘ng shalviraganicha yerga yiqildi, boshqa qimirlamadi.

Uning ochiq qolgan munchoq ko‘zlarida mislsiz azob, borliqqa nisbatan hadik izlari yaqqol aks etib turar va bu ko‘zlar: «Erkimni himoya qilolmas ekan-san, nega meni yaratding?» degan savolni tinimsiz takrorlayotganga o‘xshardi.

Ha, yaratishda unga baxt va‘da qilishdi, yaralgandan so‘ng ayovsiz aldashdi, aldovga qarshi bosh ko‘targani uchun o‘ldirishdi. U odamlar bilan yashab ko‘rdi, lekin odamlarga tushunolmadi.

«AVTOBOLA QANI?»

Supersur yog‘och haykalning kallasini to‘g‘rilab qo‘yishi bilan o‘ra ustidagi qopqoqqa mahkamlangan kreslo avvalgi holatiga qaytdi. Avtobolaning birdan jimib qolgani Xoldorni shubhaga soldi, yo‘qlagichdan uning hayajonli tovushi taraldi: «Temirtak! Qayerdasan, oshnajon? Nimaga indamayapsan?...»

Ko'rshapalak qiyshiq burnini yo'qlagichga tekizgudek bo'lib xirqiradi:

– Tashvish tortmasinlar. Xolavachchasini ko'rgani ketdi o'sha durandulet. Ve-xa-xa...

– Uni nima qilding, egriburun? – tovushi qaltirab qichqirdi Xoldor. – Temirtakka tegma! Qarab turgin, kallangni uzvolaman hali!

Ko'rshapalak yo'qlagichni o'chirib, g'udirladi:

– Olimvachchaniyam axloqi buzilib bo'pti-ku. Bemamizgina bezori chiqardi bu uying kuygurdan.

Avtobolani hibsga olib, nihoyat ko'ngli taskin topgan Bekxo'ja endi Temurning oltin dubulg'asini o'yinchoqparast boladek zavq-shavq bilan tomosha qilib o'tirardi.

– Bir paytlar deyarli butun Yevropani shaxsiy tomorqasiga aylantirgan turk sultoni Yildirim Boyazid ham mana shu dubulg'aning egasi oldida bosh eggan, – jahongirlik shu damdan e'tiboran uning qo'liga o'tgandek faxrlanib so'zladi Bekxo'ja.

O'raning niqoblangan qopqog'i qanchalar zich yopilgan bo'lmasin, pastdan Avtobolaning nimadir deb qichqirayotgani elas-elas quloqqa chalindi. Birozdan so'ng uning qattiq dang'illab o'ra devoriga urilgani eshitildi. Shunday qattiq urildiki, xona shipidagi qandil chayqalib, deraza oynalari zirqirab ketdi.

– Kamol Kamtariy jannatga kirgur muxburchani laqillatmagan bo'lsa, Avtobola tez orada olamdan o'tishi kerak, – bu safar sadaf qadalgan tilla zebigar-donni ko'zdan kechirayotib, Supersurga qiyalab boqdi Zargar. – Hay, mendan nima ketdi, uning oltin yuragini Ko'rshapalak ikkoving bo'lishib ola qolinglar.

Bu vaqtda Avtobola allaqachon oddiy temirga aylanib qolganidan u hali bexabar edi.

To'satdan eshik zarb bilan ochildi. Xonaga yosh leytenant boshliq to'rt nafar militsioner otilib kirdi.

– Qo'lingni ko'tar hammang! Hech kim joyidan qimirlamasin! – buyurdi leytenant.

Ular qo'lga tushganlarni tintishayotganda xonaga mayor Ahmedovga ergashganicha Kamol Kamtariy kirib keldi.

– Voh, chayon! – Bekxo'jaga o'qrayib ko'z qadadi professor. – Meni chaqayotgan sen ekansan-da?

– Seni qaqshatgan men emas, pullarim! – vaziyatdan ortiqcha sarosimaga tushmay, bamaylixtir kesatdi Bekxo'ja. – Azamat pullarimning qudratiga tayanib, seni qo'g'irchoqdek o'ynatib keldim. Aziz narsalaringni tortib oldim.

– To'g'ri, pul bilan ko'p qabihliklar qilding, ammo g'olib chiqolmading.

Bekxo'ja istehzoli jilmayib qo'ydi:

– Kechirasan, azizginam. Men shaxsan sendan mag'lub bo'lganim yo'q. Seni anavi xaloskorlaring g'olib qilishdi. Chunki ularga keraksan.

– Ha, xalqimga bundan keyin ham kerak bo'laman.

– Xalqimga? Sizlarga kerakmanmi, yo'qmi deb so'rab ko'rganmisan xalqingdan? Balki ularga sen yaratayotgan mo'jizalardan noyobroq narsa zarurdir?

– Kishilarga nimaiki zarur bo'lsa, ilm-u fan ertami-kech hammasini yaratib beradi.

Bekxo'janing qiyiq ko'zlari battar qisildi:

– Yo'q! Olamda shunaqa narsalar borki, ularni laboratoriyalarda yasab bo'lmaydi. Ko'z o'ngimda qanchadan qancha jahonshumul kashfiyotlar qilindi, lekin biron-bir kashfiyotchi menga ota yasab berolmadi. Bolalik, o'spirinlik davrlarim mung'ayish, farzandini

erkalatib turgan otalarga ichikib termilish bilan o'tdi. Sen buni tushunasanmi, olim?

– Kechirasan, otangni bu yurtdan men haydaganim yo'q.

– Sen haydading nima-yu, seni xudong haydadi nima? Sen bitta otamnimas, Ollohimniyam yuragimdan sug'urib olding, o'rniga o'zing sig'inayotgan soxta xudoni tiqishtirmoqchi bo'lding. Lekin, mehribondan mehribon yaratguvchisi osmondaligini bir marta zavqlanib eshitgan odam, hatto uning borligiga ishonmay qo'yganidan keyin ham, yerda yasalgan xudoni baribir tan ololmas ekan. Oxiri, o'zimdanda tangricha yasab, jannatimni shu dunyoga ko'chirdim. E'tiqod arosati menga to'g'ri kelmadi... Xullas, kimligimni bilaman. Ammo, sen-chi? Bu olamda nima qilib yuribsan o'zi?

Kamtariy, odatdagidek, shoshmasdan javob qilishga hozirlanayotgan chog'da, mayorning sabri tugab, mavzuni maqsadga burdi:

– Gapni chualama, tullak! Avtobola qani?

Bekxo'janing professorga tikilgan ko'zlaridagi qahr va achinish qorishmasi, u mayorga yuzlanayotgan damda birdan ifodasini o'zgartib, masxaraomuz tus oldi.

– Avtoo'g'rini aytyaptilarmi? – deya bezrayib piching otdi u. – Hammomga ketuvdi shekilli...

Professorning ko'ngli qandaydir noxushlikni his etib, qiyofasini bezovtalik qopladi:

– Nega tirjayasan? Qani Avtobolam?

O'zi uchun endi hamma narsa tugaganini sezib turgan Supersur Bekxo'jadan ham, Ko'rshapalakdan ham tap tortmay, zaharxandalik bilan shang'illadi:

– Galvars ekansan, professor! Kallasi paqirdan ya-

salgan o'sha temirni boshingga urasanmi? Undan ko'ra, o'g'lingni surishtirsang-chi!

Kamtariyning yuragi ko'krak qafasini sindirgudek irg'ishlab, nafasi bo'g'ziga tiqilgan ko'yi, kekxa talonchiga dong qotib boqdi:

– O'g'lim? Q... qanaqa o'g'il?

– Ombordagi yerto'lada kalla uzishga ishqiboz bir bola yotibdi, – endi qo'llaringdan nima kelardi degandek, avval Bekxo'jaga, so'ng Ko'rshapalakka bir-bir xo'mrayib olib, gapida davom etdi Supersur. – Men senga aytsam, professor, o'sha bolaning oti Xoldor. O'ng yelkasida yarim oyga o'xshagan xoli bor.

Professor hayajondan qaltiray boshlagan qo'llarini Supersur tarafga cho'zib, nimadir demoqchi bo'ldiyu, so'zga og'iz juftlagan mahalda birdan gandraklab ketdi. Mayor chaqqon sakrab kelib, uning qo'ltig'idan ushladi. Kamol Kamtariy allaqachon hushini yo'qotgandi.

TIRILIB QAYTGAN O'G'IL

Oradan bir hafta o'tgach, mayor Ahmedov professor bilan yana suhbatlashib qoldi. Bu safar ular tasodifan uchrashdilar.

O'sha kuni yomg'ir shivalab turgandi. Shaxsiy avtomashinasida ishdan qaytayotgan mayor Fanlar akademiyasi yonidan o'tib borayotib, bekatda turgan Kamol Kamtariyga ko'zi tushdi. Mashinani to'xtatib, qiya ochiq oynadan unga tovush qildi:

– O'rtoq professor! Kamol aka! Kelavering, o'zim tashlab o'taman.

Professor mashinaga o'tirgach, mayor bilan qirq yillik qadrdonlardek iliq ko'rishdi.

– Xizmatchi mashinam bugun texnik ko'rikdan o'tayotvdi, – yayov qolganligidan xijolat tortayotgani yuzidan sezilmagan bo'lsa-da, har holda izoh berib qo'ydi professor. – O'chakishgandek, akademiya majlisiga chaqirib qolishdi.

Ular ancha joygacha u-bu narsalar haqida so'zlashib bordilar. Lekin baribir, gap shu damda ikkala taraf ham negadir eslashni unchalar xushlamayotgan eski mavzuga borib taqaldi.

– Ishqilib, Xoldorbek bilan ahilmisizlar endi? – deb so'radi mayor.

– Unchalar emas, – deya hazilomuz ohangda javob qildi professor. – Avtobolani tezroq tuzatib berishimni talab qilib, mendan arazlab yuribdi. Agar tuzatib bermasam, kallamni uzib olarmish.

Mayor qah-qah otib kulib yubordi.

– Obbo shumtaka-yey! Uni odam qilguncha hali ancha terlaydiganga o'xshaysiz. Mabodo mendan... bizdan yordam kerak bo'p qolsa, tortinmaysiz-da.

Professor bir muddat jimib qoldi.

– Bilasizmi, birodar, – baxtiyorlik uchqunlari chaqnayotgan ko'zlarini mayorga qadab, ohista gap boshladi u. – Shu keyingi hafta ichida o'zim ham yosh bolaga o'xshab qoldim. Xuddi yangitdan tug'ilib, hayot laz-zatini endigina totib ko'rayotgandayman.

– Tushunib turibman, – bosh irg'ab qo'ydi mayor. – O'ldiga chiqarilgan farzandingiz qariyb olti yildan keyin tirik qaytib kelsa-yu... Bunaqada odamning yuragi yorilib ketishiyam hech gapmas.

– Ha! – shu topda bahridili ochilib ketganini

yashirib o'tirmay, ko'ksini to'latib shavq bilan havo simirdi professor. – Bu shunaqa bir baxtki, dunyodagi hamma xazinalarni garovga qo'yib ham ataylab sotib ololmaysiz.

Mayor ma'nodor yo'talib, qovoq-lunjini osiltirishga harakat qildi. So'ng Kamol Kamtariyga ko'z qirida quvlik bilan boqib dedi:

– Haddingizdan oshmang, hurmatli professor. Menimcha, pul baribir kuchli.

Professor yarq etib unga o'girilgan paytda o'zini bazo'r jiddiy tutib turgan mayor salgina piqirlab kuldi-yu, ikkalasi biri qo'yib, biri «xa-xo»lay ketishdi. Ular chinakam insoniy mehr-oqibatning, vijdon va insofning, g'urur va iffatning, e'tiqod va tafakkurning ustidan hech qachon hukmron bo'la olmaydigan sho'rlik pulni, ana shu shaldiroq qog'ozga sig'inishgacha borib yetgan xokisor bandalarni yayrab-yayrab ermak qilishayotgandi.

Mayor mischaqmoqni chiqirlatib, hozirgina labiga qistirgan sigaretni yoqqach, tutunni darcha tarafga puflayotib so'radi:

– Harqalay... Avtobolani tiklash mumkinmi?

– Mumkin, – ishonch bilan bosh silkidi Kamol Kamtariy. – Unchalik qiyin joyi yo'q.

Mayorning yuzi birdan quvnoq tus oldi.

– Unday bo'lsa, Xoldorning oldida boshingizni garovga qo'yib yurasizmi? Tuzatib beraqoling temir oshnasini.

Professor suhbatdoshining ko'ngli uchun salgina tabassum qilgan bo'ldi-yu, keyin qiyofasi yana tundlashdi.

– Bundan nima foyda? – u afsusnamo qo'l siltab qo'ydi. – Uning miya qismidagi to'qimalar erib, xotira-

lari tamoman kuyib bitgan. Ta'mir qilingan robot butunlay boshqa Avtobola bo'ladi. Eski tanaga yangi bosh ulangandek gap. Xoldorga bo'lsa, avvalgi o'sha qadrdon Avtobola kerak.

Mayor yumshoqqina tormoz berib, mashinani yo'l chetida to'xtatdi. Ular professor yashaydigan hovli yoniga yetib kelishgandi.

– Endi peshayvonda o'tirib bitta choy ichsak, – deya uni ichkariga taklif qildi professor.

– Bir yo'la ziyofatga kelarman, – jilmayib qo'l uzatdi mayor. – O'g'lingizning tug'ilgan kunini nishonlaydigan bo'lsangiz, bizgayam bir yo'talib qo'yarsiz.

Ular qattiq qo'l qisishib, do'stona xayrlashishdi.

* * *

...Kitobxon do'stim, chamasi, bizning ham xayrlashadigan vaqtimiz kelganga o'xshaydi. Faqat, ikkalamiz ikki tarafga qarab yo'l olishdan oldin, bir narsa xususida kelishib olsak degandim. Zero, dunyoda orqadan aytiladigan ta'nadan yomoni yo'q.

Balki fizikdirsiz, Avtobolaning ichki va tashqi tuzilishi bilan bog'liq gaplarimdan talaygina xato toparsiz. Avvalo, shuni ta'kidlab o'tishim lozimki, qo'limga qalam olayotib, ilmiy maqola yozishni aslo maqsad qilmaganman. Qolaversa, muqaddimada aytganimdek, bu voqeani mashhur kibernetik olimdan emas, oddiy bir sartaroshdan eshitganman. Keksa sartarosh bilan o'rtamiyona yozuvchidan bundan ortiq nimaniyam kutish mumkin?

Xullas, gap shu: mabodo, bu qissa ko'nglingizga manzur bo'lmasa, hamma aybni Toshmat sartaroshga ag'darishimizga to'g'ri keladi; bordi-yu, sal-pal yoqib

qolsa, mayli, barcha maqtozni o'z gardanimga olganim
bo'lsin.

*1981–1985-yillar,
Oltiariq – Toshkent*

Adabiy-badiiy nashr

ANVAR OBIDJON

**OLTIN YURAKLI
AVTOBOLA**

QISSA

«Sharq» nashriyot-matbaa
aksiyadorlik kompaniyasi
Bosh tahririyati
Toshkent – 2019

Muharrir Vafo Fayzulloh
Badiiy muharrir Bahrom Bobojonov
Texnik muharrir Rasul Nafasov
Musahhih Ma'mura Ziyamuhamedova

X.Ziyoxonov, R.Zufarov rasmlaridan foydalanildi.

Nashr litsenziyasi AI № 201, 28.08.2011

Bosishga ruxsat etildi 04.09.2019.

Bichimi 84x108 $\frac{1}{32}$, «Times New Roman» garniturasini. Ofset bosma.

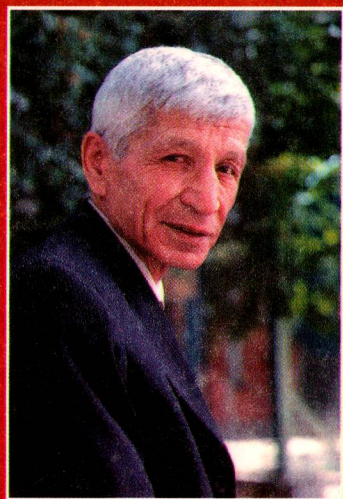
Shartli bosma tabog'i 5,4. Nashriyot-hisob tabog'i. 3,90.

Adadi 3 000 nusxa. Buyurtma №602.

**«Sharq» nashriyot-matbaa aksiyadorlik
kompaniyasi bosmaxonasi,
100000, Toshkent shahri, «Buyuk Turon» ko'chasi, 41**

O'zbekiston xalq shoiri Anvar Obidjon 1947-yil Farg'ona viloyatining Oltiariq tumanidagi Poloson qishlog'ida tug'ilgan. Hozirgi Milliy universitetning jurnalistika fakultetini bitirgan. Shu paytgacha adibning biri bolalarga, biri kattalarga atalgan oltmishga yaqin kitobi bosilib chiqdi. «Juda qiziq voqea», «Masxaraboz bola», «Alamazon va Gulmat», «Ketmagil», «O'q o'tmas bolakay», «Bahromning hikoyalari», «Baloga qolgan futbolchi», «Kulgili tushlar», «Bezgakshamol», «0099 raqamli yolg'onchi», «Ajinasi bor yo'llar», «Meshpolvon jangga otlandi», «Jajji-jajji kulchalar», «Mulla Baqaloq», «Tabib Bo'ri», «Polosonlik palaponlar», «Onamning mamlakati», «Yapaloq tovuq», «G'alati maktublar» kabi kitoblari o'quvchilar orasida alohida tilga tushgan.

ISBN 978-9943-26-985-9

9 789943 269859